

SUOMI TOISENA KIELENÄ IKÄÄNTYNEENÄ:
TULEEKO IÄSTÄ ESTE?

- yli 60-vuotiaiden venäjänkielisten s2-oppijoiden kokemuksia kielen oppimisesta

Pro gradu -tutkielma
Yulia Veselovskaia
Helsingin yliopisto
Suomen kieli ja kulttuuri
Toukokuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisien kielten ja kulttuurien maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Suomen kieli ja kulttuuri			
Tekijä – Författare – Author Veselovskaia, Yulia			
Työn nimi – Arbetets titel – Title SUOMI TOISENA KIELENÄ IKÄÄNTYNEENÄ: TULEEKO IÄSTÄ ESTE? -yli 60-vuotiaiden venäjänkielisten s2-oppijoiden kokemuksia kielen oppimisesta			
Työn laji – Arbetets art – Level pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year toukokuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 77 sivua + 2 liitesivua
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Pedagogisesta näkökulmasta katsoen eri kohderyhmät vaativat eri opetusta ja eri opetusmenetelmiä. On kehitetty monenlaisia suomen kielen oppikirjoja, jotka on tarkoitettu nimenomaan aikuisille maahanmuuttajille, mutta nimenomaan ikääntyneille kielenoppijoille ei edelleenkaan kehitetä spesifejä oppimateriaaleja eikä heidän kokemuksiaan oppimisesta käsitellä Suomessa paljon.</p> <p>Tämä tutkielma käsittelee yli 60-vuotiaiden venäläisten s2-oppijoiden kokemuksia suomen kielen oppimisesta. Tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena on selvittää ikääntyneiden oppimisen erikoisuuksia sekä tehdä panoksen maahanmuuttajakoulutuksen parantamiseen.</p> <p>Aikaisemmin julkaistujen tutkimusten välityksellä saadaan ensin käsitys ikääntyneiden maahanmuuttajien suomen kielen oppimisen erikoispiirteistä, mahdollisista hankaluuksista ja niitä aiheuttavista syistä, minkä pohjalta poimitaan keskeiset saavutukset ottaen ne sittemmin huomioon aineiston analyysissä.</p> <p>Haastatteluaineiston perusteella saadaan selville, mitä varten ikääntyneet maahanmuuttajat opiskelevat suomen kieltä sekä verrataan heidän asettamiaan tavoitteitaan niiden toteuttamiseen.</p> <p>Käsiteltäessä haastateltavien kokemuksia suomen oppimisesta selvitetään, että oppimisen huomattavimmat hankaluudet ovat iän aiheuttamat fysiologiset häiriöt, epävarmuus sekä kurssiryhmän heterogeenisuus. Vaikeuksista huolimatta haastateltavat saavat kuitenkin paljon mielihyvää kielen oppimisesta. Monet heistä korostavat kielikurssin valtavaa sosiaalista roolia sekä mahdollisuutta opiskella suomea kieliympäristössä, mikä mahdollistaa monipuolisen oppimisen kielikurssin ulkopuolella.</p> <p>Tämä tutkimus avaa uusia näkymiä ikääntyneiden s2-oppijoiden tavoitteisiin ja kokemuksiin suomen kielen oppimisesta kiinnittäen erityistä huomiota siihen, miten hyvin haastateltavilta onnistuu opittavan kielen käyttö tosielämässä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Suomi toisena kielenä, ikääntynyt, maahanmuuttajakoulutus, s2			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited e-thesis-palvelu			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	1
2	Aiempi tutkimus ja aiheen relevanssi	4
2.1	Aiempi tutkimus.....	4
2.2	Aiheen relevanssi	7
3	Ikääntyneet maahanmuuttajat kielen oppimisessa	10
3.1	Kuka on ikääntynyt maahanmuuttaja?	10
3.2	Ikääntyneet ja oppiminen	12
3.3	Maahanmuuttaja ikääntyneenä kielenoppijana	14
4	Tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteuttaminen	17
4.1	Tutkimustehtävä.....	17
4.2	Tutkimuksen aineisto ja menetelmät.....	18
4.3	Haastateltavat	21
5	Aineiston analyysi	24
5.1	Oppimisen tavoitteet	24
5.1.1	Integraatio suomalaiseen arkielämään	25
5.1.2	Vapaa-ajan toiminta ja vuorovaikutus	31
5.2	Oppimista vaikeuttavat tekijät	34
5.2.1	Fysiologiset syyt	34
5.2.2	Epävarmuus.....	40
5.2.3	Opetukseen liittyvät ongelmat	43
5.3	Oppimisen miellyttävät puolet.....	51
5.3.1	Kielikurssit ja niiden sosiaalinen rooli	52
5.3.2	Oppiminen kieliympäristössä.....	55
5.3.3	Monipuolinen itsenäinen opiskelu omalla ajalla ja omassa tempossa	58
5.4	Suomen kielen käyttö eri elämänalueilla	62
5.4.1	Arkisten asioiden hoitaminen.....	62
5.4.2	Epäformaali vuorovaikutus	65

6	Pohdinta	72
7	Lähteet.....	74
8	Liitteet.....	78

1 Johdanto

Suomea toisena ja vieraana kielenä opettaessa on kohdattava usein erilaisia ikäryhmiä. Maahanmuuttajakoulutuksessa on erittäin paljon opetustyötä aikuisten ihmisten parissa, joiden joukkoon kuuluu myös iäkkäitä kielenoppijoita.

Tämän tutkimuksen aihe herätti minussa kiinnostusta ensisijaisesti ammattikokemuksen hankkimisen kannalta. Olen toiminut suomen kielen opettajana muutaman vuoden sekä Venäjällä että Suomessa ja työkokemukseni perusteella väittäisin, että edellä mainittu kohderyhmä on todella laaja. Ikääntyneet s2-oppijat kaipaavat opetukseen erikoismenetelmiä ottaen huomion ikänsä ja taustansa ominaisuuksia.

On tapana luulla, että mitä nuorempana aloittaa kielen oppimisen, sitä nopeammin prosessi etenee. Monien tutkimusten mukaan tämä ei ole täysin totta. Amerikkalainen kielentutkija Krashen (1982) on todistanut, että kielten oppimisen alkuvaiheessa aikuiset jopa pääsevät lapsia pitemmälle. Ostwald ja Williams (1985) esittivät tutkimukset, jotka näyttivät aikuisten ihmisten opiskelevan toisella tavoin lapsiin ja nuoriin verrattuna, mutta terveet iäkkäät eivät kuitenkaan muodostaneet erillistä kohderyhmää muiden aikuisten keskuudessa.

Onko ikä sitten välttämätön este koulutuksessa vai pelkästään toisenlaisia menetelmiä tarvitseva erikoispiirre? Fysiologisenä ilmiönä ikääntyminen pystyy epäilemättä aiheuttamaan näkö- ja kuulo- ja muistihäiriöitä, mutta opetuksessakin voi järjestää opiskelijoille sopivat ehdot ja olosuhteet menestyksestä oppimista varten.

Usein kuulo- ja näköhäiriöistä kärsivät iäkkäät eivät halua muiden huomaavan sitä. Tällaisessa tilanteessa mukava ilmapiiri tarkoittaa paljon. Ystävälliset ja kannustavat ryhmäkaverit sekä sopivasti valmistetut oppimateriaalit ja luokkahuoneet tarkoittavat silloin erittäin paljon. Näin ollen iäkäsikin pystyy opiskelemaan intohimoisesti ja karttaen stressejä. Tästä syystä käsitelen muun muassa oppijoiden mielipiteitä heidän oppimisympäristöstään.

Omasta kokemuksestani olen saanut selvää, että huomattavimpia esteitä kielten

opiskelulle iäkkäiden ihmisten keskuudessa on usein epävarmuus. Sekä opiskelija, että opettajakin saattavat epäillä opetuksen johtavan hyvään tulokseen. Toivon löytäväni ne faktorit, jotka synnyttävät epävarmuuden sekä ne, jotka poistavat sen.

Monet tuttavani s2-opettajat huomaavat, että yleisesti jotkin vanhemmat ihmiset pystyvät oppimaan kieltä yhtä nopeasti kuin lapset, suurin ero on siinä, mitä tapahtuu luokan ulkopuolella. Yleensä iäkkäät kielenoppijat Suomessa hakevat samasta maasta kotoisin olevia kaveriteita, kun taas lapset aktiivisemmin hyödyntävät suomenkielisiä palveluita tai harrastuksia, mikä todennäköisesti saattaa vaikuttaa oppimisen tehokkuuteen. Tutkimuksessani selvitän tätä näkökulmaa sekä tarkistan, miten ikääntyneet oppijat käyttävät suomea arki- ja huviaelämässään.

On siis muistettava, etten kyseenalaista tutkimuksessani kantaväestön ikääntyneiden kielenoppimisen erityispiirteitä, vaan maahanmuuttajien. Näin ollen huomiota on kiinnitettävä paitsi oppijan ikään myös hänen taustaansa. Muutettuaan Suomeen uusi asukas ei perehdy pelkästään suomen kieleen vaan myös suomalaiseen kulttuuriin ja elämäntapoihin. Tästä syystä opetuksessa konteksti merkitsee paljon. Tutkimuksessani aion keskittyä opetuksen päämääriin. Mitä varten ikääntyneet maahanmuuttajat oppivat kieltä? Usein aikuiset ihmiset, kuten ikääntyneetkin, opiskelevat kieltä tarkoituksenmukaisemmin nuoriin verrattuna, sillä työssä käymisestä sekä lastenhoitoasioista vapaa oppija pystyy valitsemaan täysin itsenäisesti, miksi kielen osaaminen on hänelle merkittävää.

Tutkimuksen päätavoitteena on selvittää ikääntyneiden maahanmuuttajien kokemuksia s2-oppimisesta venäläisten yli 60-vuotiaiden oppijoiden esimerkkinä ja vastata seuraaviin kysymyksiin:

- ▶ Mitä kokemuksia ikääntyneillä on kielen oppimisesta?
- ▶ Mikä on ikääntyneiden tarkoituksenmukainen opiskelu?
- ▶ Mitkä tekijät saattavat vaikuttaa kielen oppimiseen positiivisesti ja negatiivisesti?

► Mitä mieltä itse oppijat ovat omasta opiskelustaan ja iän vaikutuksesta siihen?

On käsiteltävä aihetta eri puolilta: aiempien tutkimusten perusteella sekä haastatteleamalla kohderyhmän opiskelijoita ja seuraamalla heidän tuloksiaan.

Tutkimukseni kuluessa on erittäin merkittävää perehtyä kirjallisuuteen maahanmuuttajien kotoutumisesta Suomessa, koska sen välttämätön osa on suomen kielen oppiminen. On tärkeää myös tutustua ikääntymiseen liittyviä erikoispiirteitä käsitteleviin tutkimuksiin.

Suomi toisena kielenä- opettajana minulla on melko paljon tuttavias ikääntyneiden suomen kielen oppijoiden keskuudessa. Monet heistä ovat innoissaan tutkimuksestani ja valmiita auttamaan minua sen toteuttamisessa.

Aineistokeruuta varten olen haastatellut 5 entistä tai nykyistä venäjänkielistä s2-kursioppijaa, minkä jälkeen analysoin laadullisesti saamani tiedot. Oppijoiden kohderyhmänä kurssilaiset kiinnostavat minua eniten, sillä myöhemmin meinaan käyttää saamiani tuloksia omassa työssäni opettaessani suomen kieltä maahanmuuttajakoulutuksessa. Haastatteluissa olen käyttänyt suuntaa antavia kysymyksiä (liite 1).

Toivon, että tulevaisuudessa monet s2-opettajat pystyvät käyttämään tutkielmani tuloksia järjestääkseen iäkkäille maahanmuuttajille matalan kynnyksen opetuksen, joka tuo mukaansa parempia tuloksia kielen oppimisessa ja Suomeen kotoutumisessa.

2 Aiempi tutkimus ja aiheen relevanssi

2.1 Aiempi tutkimus

Vaikka eläkeikäisten osuus ulkomaalaistaustaisista Suomessa on melko pieni (65 vuotta täyttäneistä maan asukkaista ulkomaalaistaustaisia oli 5 prosenttia v.2018 saatujen tietojen mukaan), iäkkäiden maahanmuuttajien osuus Suomessa kasvaa säännöllisesti. (Tilastokeskuksen nettisivu). Vuosina 1997-2006 iäkkäiden maahanmuuttajien määrä Suomen maassa oli jopa kaksinkertaistunut. (Linderborg 2008: 25.) Vuoden 2018 myönnettyjen tietojen mukaan Suomessa asuu n. 20 000 yli 65-vuotiaista ulkomaalaistaustaista maahanmuuttajaa. Tämä määrä tulee nousemaan lähivuosina. Suunnilleen joka vuosi n. 4 500 maahanmuuttajaa täyttää 55 vuotta. (Talentia-lehden nettisivu)

Tässä tutkimuksessa on muun muassa tärkeä, että nimenomaan venäjän kieli on selvästi yleisimpiä vieraita kieliä Suomen maassa. Sitä puhui vuonna 2018 äidinkielenään yli 79 000 henkilöä. Tämän lisäksi kaikista yli 64-vuotiaista Suomen maahanmuuttajista venäjänkieliset on toiseksi suurin ihmisryhmä (8,2% koko eläkeikäisestä väestöstä). (Tilastokeskuksen nettisivu) Nimenomaan venäjänkielisten ikääntyneiden oppijaryhmän edustajien kokemuksia suomen kielen oppimisesta käsittelen tutkimuksessani.

Iäkkäiden ulkomaalaisten kasvavasta määrästä huolimatta maan ikäihmisistä kertovista taulukoista puuttuu tiedot, jotka tekisivät maahanmuuttajista erillisen käyttäjäryhmänsä. Samoin kuntien taulukkojen tiedot esittävät ainoastaan palveluita tarvittavien vanhusten määrät erittelemättä maahanmuuttajia omaan käyttäjäryhmäänsä. (Linderborg 2008: 25)

Aiheen tutkimiseen Suomessa ovat lähteneet liikkeelle Tanja Kärkkäinen ja Kaarina Mononen, jotka pro gradussaan *Maahanmuuttajavanhukset ja suomen kieli* perehtyivät inkerin-suomalaisten, bosnialaisten ja vietnamilaisten maahanmuuttajavanhusten elämän kokemuksiin asumisesta suomenkielisessä yhteiskunnassa. Työssään nämä tutkijat eivät pyrkineet

syventymään kielen oppimiseen liittyviin erikoispiirteisiin, vaan nimenomaan maahanmuuttajien tuntemuksiin elämästä Suomessa. Tästä huolimatta Kärkkäinen ja Mononen (1999) viittasivat monesti muun muassa opettamiseen liittyviin hankaluuksiin.

Edellä mainittu pro gradu- tutkielma tehtiin Ikääntyvät maahanmuuttajat *MAMU 1997–1999* -projektia varten *Vanhustyön keskusliiton* kanssa. Tutkimuksen aineistona käytettiin noin 28 tuntia haastattelumateriaalia, johon osallistui 27 haastateltavaa. Nuorin heistä oli 61-vuotias ja vanhin 78-vuotias. Saman projektin ohessa Salokangas ja Tossavainen (1999) tekivät raporttinsa *Ikääntyvän maahanmuuttajan kotoutuminen Vanhustyön keskusliitolle*. Raportissa esitettiin kvalitatiivinen tutkimus ikääntyneiden maahanmuuttajien elämästä Suomessa, tarvittavista palveluista. Tutkimuksessa kävi ilmi, että valtaosa oppijoista oli todella innostuneita opetuksesta. Tutkimuksen tulokset korostivat myös harrastusten ja vapaa-ajan aktiviteettien tärkeyttä maahanmuuttajien näkökulmasta, mikä edellyttää usein sopivia vuorovaikutustaitoja. Tutkimus osoitti muun muassa, että juuri sosiaalisesti aktiivisten maahanmuuttajien kielitaito oli paljon korkeammalla tasolla, kuin niiden, jotka syystä tai toisesta eivät kontaktoineet kantaväestöön eivätkä hakeneet itselleen suomenkielisiä kavereita.

Myöhemmin v. 2003 *Vanhustyön keskusliiton* projektin puitteissa Sari Takala ja Mervi Rossi (2004) viittasivat ikääntymiseen liittyviin kotoutumisen vaikeuksiin ja sen välttämättömyytenä osana myös suomen kielen omaksumiseen. Silloin selvitettiin, että kielikurssien suunnittelu juuri ikäihmisten tarpeisiin on suuri haaste, ja oman erityisryhmänsä muodostavat täysin luku- ja kirjoitustaidottomat oppijat. ”Ongelma nousi esille Vanhustyön keskusliiton järjestämässä valtakunnallisessa Ikääntyvät maahanmuuttajat -seminaarissa ”Ikääntyneelläkin on oikeus hyvään kotoutumiseen” (22.10.03) erityisesti maahanmuuttajien puheenvuoroissa”. (Sari Takala ja Mervi Rossi 2004: 5.) Samaa projektia varten raportoi vuoden kuluttua Hilkka Linderborg (2005), joka nosti esille muun muassa ikääntymisen ja yksinäisyyden yhteyttä. Iäkkäät kokevat koti-ikävää enemmän, kuin nuoremmat maahanmuuttajat, sillä nuorempi löytää

toiminnan nopeammin. ”Kotimaahan on jäänyt tärkeitä sukulaisia ja ystäviä ja ennen kaikkea tuttu kieli, jolla kommunikoida”. (Linderborg 2005: 3.) Yksinäisyyden tunnetta lisää myös heikko tai olematon suomen kielen taito, mikä vaikeuttaa olennaisesti kotoutumisen prosessia. Linderborg (2005) kiinnitti huomiota siihen, että ”suomen kielen taidon puuttuminen eristää maahanmuuttajaikäihmiset yksinäisyyteen ja toimeettomuuteen syrjäyttäen heidät valtaväestöstä ja heitä ympäröivästä todellisuudesta. Valtaväestön kielteinen suhtautuminen ja jopa rasisistiset hyökkäykset lisäävät ulkopuolisuuden tunnetta. Ikääntyville maahanmuuttajille suunnatut erityistoimenpiteet kuten erilaiset tapaamispisteet, kielikurssit, kerhot, seurakuntatyö, retket jne. ovat ensiarvoisen tärkeitä tapahtumia sosiaalisen vuorovaikutuksen turvaajina ja yksinäisyyden ehkäisijänä”. (Linderborg 2005: 5)

Kotoutumisesta ja sen kontekstissa kielen oppimisesta teki tutkimuksensa myös väitöskirjassaan *Arki uudessa kotimaassa* Sari Heikkinen (2015). Tutkielma kertoo iäkkäiden entisen Neuvostoliiton maista Suomeen muuttaneiden ikääntyneiden kokemuksista kotoutumisesta. Kuten muutkin tutkijat Heikkinen kiinnitti huomiota aktiviteettien ja sosiaalisten siteiden tärkeyteen kotoutumisprosessissa, jonka olennaisena osana on myös kielen oppiminen.

Kielitaito on yksi kotoutumiseen oleellisesti kuuluva asia, johon tulisi entistä enemmän kiinnittää huomiota. Ikääntyvien maahanmuuttajien suomen kielen taito on usein puutteellista ja joissakin tapauksissa sitä ei ole ollenkaan. Tiedot asuinympäristöstä ja yhteiskunnasta välittyvät epäsuorasti muiden ihmisten, esim. ystävien, tuttavien tai lasten, kautta. Oman ensikielen käyttö voi olla myös hyvin rajoittunutta, jolloin kieli kuihtuu ja sanavarasto kapeutuu. (Valtonen 1997: 26)

Jyväskylän yliopistossa pro gradunsa *Ikääntyneiden kokemuksia oppimisesta* tehnyt Tanja Hellstenin (2012) on lähestynyt iäkkäiden opetuksen kokemuksia juuri vanhenemisen vaikutuksen näkökulmasta. Tutkielmassaan Hellsten arvioi oppijoiden näkökulmia omista tuloistaan oppimisessa sekä opetuksen tehokkuuteen positiivisesti ja negatiivisesti

vaikuttavista tekijöistä. Hellsten ei kuitenkaan fokusoinut tiettyyn oppiaineeseen, vaan analysoi iäkkäiden oppijoiden oppimiskokemuksia yleisesti. On syytä mainita, että tutkimuksen kohderyhmänä esiintyivät suomalaiset oppijat eivätkä maahanmuuttajat. Tästä huolimatta Hellstenin tutkielma vaikuttaa olevan kaikista muista aiheeni liittyvistä tutkimuksista lähekkäisin ikääntyneiden opetuksen erikoispiirteisiin liittyen.

Ikääntyneiden opetuksen erityispiirteitä ja prosessiin liittyviä hankaluuksia tutkittaessa viitataan todella usein fysiologisiin vaikeuksiin, kuten muisti-, kuulo- ja näköhäiriöihin. (ks. esim. Grönberg 2014; Hänninen 1991; Hellsten 2012; Salonen 2018.) Tämän tutkimuksen tavoitteena on muun muassa selvittää, tuleeko näistä fysiologisista muutoksista olennainen este opetusta varten? Ovatko itse oppijat samaa mieltä tästä väitteestä? Mitä he sanovat ikääntymisen ja oppimisen yhteisyydestä?

Helsingin yliopistossa tämän tutkimuksen rinnalla Mari Harri (2020) teki myös omaa tutkimustaan iäkkäiden maahanmuuttajien kokemuksista suomen kielen opetuksesta. Harrin tutkielman tavoitteena oli selvittää Suomessa asuvien ikääntyvien maahanmuuttajataustaisten halua ja ajatuksia suomen kieleen oppimiseen. Tutkimuskysymyksillään Harri (2020) hahmottaa, miksi haastateltavat haluavat oppia suomea, mitä haasteita heillä on ollut ja miten kielitaito on vaikuttanut heidän elämäänsä Suomessa. Muun muassa tutkimuksen kohteena on oppijan identiteetin merkitys kielenoppimiselle. Harrin (2020) tutkimuksen tulokset näyttivät, että vahvaksi motivaatioksi kielen oppimiseen osoittautuu myös juuri haastateltavien kommunikatiiviset tarpeet. (Harri 2020: 48)

2.2 Aiheen relevanssi

Tehdessäni omaa tutkimustani kohtasin sitä, että nykyään Suomessa, ja varsinkin Helsingin seudulla, on tarjoilla aika paljon iäkkäille suunnattuja aktiviteetteja. Monissa niissä tutkimukseeni osallistuneet haastateltavat ovat olleet mukana. Useat seurakunnat koko maassa

järjestävät kieliopetusta ja vapaa-ajan toimintaa senioreille. Näin ollen muutamat tutkimukseeni osallistuneet kielenoppijat käyvät päätoimisesti tällaisilla suomen kursseilla. Kuten kävi ilmi, 67-vuotiaana yksi haastateltavistani on ryhmänsä nuorin oppija. Tutkimukseni haastattelut ovat ylipäänsä todella aktiivisia monissa muissakin iäkkäille tarkoitetuissa vapaa-ajan keskuksissa. Esimerkiksi pääkaupunkiseudun kurssihaku- ja ilmoittautumispalvelu ilmo-net.fi:ssä oli keväällä 2019 kaksi iäkkäille tarkoitettua suomen kielen kurssia ja kevätlukukaudella 2020 määrä on kasvanut kahdesta viiteen. (Harri 2020: 2)

Venäjänkielinen klubi *Tsaika* (ven. «Чайка») järjestää todella monenlaista toimintaa venäjänkielisille maahanmuuttajille. Klubin kohderyhmä on nimenomaan ikääntyvät ja ikääntyneet ihmiset. Klubilaisten keskeisimpiä aktiviteetteja on muun muassa suomen kielen opetus. (Tsaika-klubin nettisivu)

Helsingissä sijaitseva *Jade*-keskus tarjoaa ”matalan kynnyksen toimintaa” yli 50-vuotiaille Suomeen muuttaneille ihmisille. Kielen oppimisen lisäksi Jade tukee jäsentensä henkistä ja fyysistä hyvinvointia, järjestää erilaista ryhmätoimintaa kiinnostusten mukaisesti. Keskuksen tarjoamat palvelut ovat täysin maksuttomia. (Jade-toimintakeskuksen nettisivu)

Iäkkäille suunnattujen aktiviteettien määrän kasvu johtuu juuri kohderyhmän laajentamisesta.

Ikääntyvien määrä Suomen maassa kasvaa säännöllisesti. Siitä huolimatta tämän kielenoppijaryhmän oppimiseen liittyvät ongelmat eivät ole edelleen tutkittuja tarpeeksi. Tutkimusta ikääntyvistä maahanmuuttajista on Suomessa vielä varsin rajallisesti, sillä valtaosa maahanmuuttajia koskevasta tutkimuksesta liittyy lapsiin tai työikäisiin. Nykyään ikääntyvien ihmisten kokemuksia oppimisesta on tutkittu joko kotoutumisen näkökulmasta, jolloin kieliopetus on vasta osa prosessia, tai maahanmuuttajataustaa ja uuden ympäristön merkitystä huomioiden ottamatta. Tutkimus liikkuu siis sangen yleisellä tasolla ikääntyvien kohdalla ja heistä puhutaan ns. sivuosassa. Huomattava on myös, että muissa maissa saatuja tutkimustuloksia on

hankalaa siirtää Suomen oloihin. (Takala 2004: 3)

Kuten edellä mainittiin, Suomessa on erittäin paljon ikääntyneitä maahanmuuttajia, jotka opiskelevat suomea toisena kielenä ja kärsivät erilaisista vaikeuksista opetusprosessissaan, sillä aiheeni on todella ajankohtainen ja kaipaa syvempiä tutkimuksia.

3 Ikääntyneet maahanmuuttajat kielen oppimisessa

3.1 Kuka on ikääntynyt maahanmuuttaja?

Vanhenemisen biologinen prosessi on kaikilla ihmisillä suhteellisen sama. Analysoidessaan sitä Lahn (2001: 41-42) väittää, että ikääntyminen merkitsee monenlaisia kehitysprosessia eikä vain vanhana olemista. Lisäksi ikääntymisen kehitysprosessi ei vastaa samaa, kuin kronologisesti etenevää vanhenemistä. Useasti viitataan sosiaaliseen, kognitiiviseen vanhenemiseen ja myös koulutukselliseen vanhenemiseen elämän eri vaiheina.

Kronologisesti etenevän ikääntymisen rinnalla on olemassa paljon muita tekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa ikääntymisen etenemiseen. Nykyään kaikkialla puhutaan paljon siitä, mitkä faktorit pystyvät nopeuttamaan tai hidastamaan vanhenemistä. Raskas elämä, monenlaiset sairaudet, psykologiset ja sosiaaliset rasitukset, traumaattiset kokemukset, kuten sukulaisten menetys tai sota, todennäköisesti vaikuttavat negatiivisesti ihmisen fysiologiseen ja psyykkiseen terveyteen, mikä voi nopeuttaa vanhenemistä huomattavasti. Rauhallinen ja turvallinen elämä hyvinvointimaassa kaikkine positiivisine ominaisuuksineen pystyy puolestaan pidentämään nuoruutta ja siirtämään vanhuuden myöhemmäksi.

Vanhenemisen kriteerit saattavat vaihdella myös eri kulttuureissa. Suomessa, kuten muissakin Euroopan maissa, tietyt kalenteriset elämän periodit liittyivät tiettyihin oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Muissa kulttuureissa johonkin sukupolveen kuuluminen voi riippua muista tekijöistä, esim. vanhenemisen merkinä voi olla lapsenlapsen saaminen, ym. (Linderborg 2008: 26)

Yleisesti kaikissa hyvinvointivaltioissa, joihin kuuluu muun muassa Suomi, ikääntymisen alkurajaksi asetetaan 65 vuoden ikä. Nimenomaan tällaiset tiedot tarjoaa Suomen väestön tilastokeskus, joka väittää ihmisen astuvan kolmanteen ikään juuri 65-vuotiaana. (Tilastokeskuksen nettisivu.) Vaikka tässäkin pro gradussa kyseenalaistetaan Suomessa asuvia

maahanmuuttajia, suurin osa heistä (ja 100% tähän tutkimukseen osallistuneista) muutti Suomeen aikuisina tai edes eläkeikäisinä, mikä tarkoittaa heidän asuneen valtavan osan elämästään toisen valtion oloissa omine ikääntymiskriteereineen.

Vanhuuteen liittyvät faktorit vaihtelevat maassa kuin toisessa, sillä maahanmuuttajista puhuessa ikärajan kysymys ei ole niin yksiselitteinen. Se johtuu muun muassa tietyn maan eläketurvajärjestelmästä. Joistakin maista tämä järjestelmä puuttuu kokonaan, ja silloin vanhuus saattaa alkaa aikaisemmin. Ikääntyminen on myös yhteydessä valtion eliniänodotteeseen, joka esimerkiksi pakolaisten kohdalla saattaa olla paljon matalampi, kuin eurooppalaisten. Kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet ovat syntyneet Neuvostoliitossa. Valtaosa heidän elämästään oli vietetty siellä ja sittemmin Venäjällä. Vuonna 2020 myönnettyjen tietojen mukaan Venäjän eliniänodotus on keskimäärin 71 vuotta, kun taas Suomen 82 vuotta. (Globalis-nettisivu.) On otettava huomioon muun muassa Venäjän matalampi yleinen elintaso sekä vanhuuseläkeikä, mikä vaikuttaa todennäköisesti maahanmuuttajien ikääntymisen alkavan suomalaisia 65 ikävuotta aikaisemmin.

Kaikista edellä mainituista syistä olisi johdonmukaisempaa laskea maahanmuuttajien keskimääräisen *ikäntymisen iän* 55+ ikävuoteen. (Linderborg 2008: 26.) Tässä tutkimuksessa puhuessani ikääntyneistä maahanmuuttajista tarkoitan juuri yli 55-vuotiaita.

Suomen kielessä *ikäntyminen* on saanut monenlaisen ja värikkään sanaston. Kielellisin resurssein yritetään löytää paras ja kohteliain termi *vanhus*-ilmaisulle. Puhumme välillä *kolmannesta iästä*, *seniorikansalaisista*, joskus edes *harmaista panttereista* tai *nuorekkaista*.

Nykyään *vanheta*-verbiä sekä sen muodostuksiaan käytetään suhteellisen harvoin. Monesti *vanhus*-sanaa pidetään negatiivisena terminä. Sen sijaan on kohteliaampaa ottaa käyttöön *ikäntyä*-verbi ensinnäkin epämiellyttävien vivahteiden välttämiseksi. Vaaran (2000: 127) mukaan ikääntymisellä voidaan luokitella yli 45-vuotiaisiin *ikäntyviin* ja yli 50-vuotiaisiin *ikäntyneisiin* ja vähän vanhempiin *senioreihin*. Eri tutkimuksissa voi kuitenkin huomata myös sen,

että termejä *ikääntyvä* ja *ikääntynyt* käytetään vaihtelevasti ja joskus limittäin. Tässä tutkielmassa olen päättänyt käyttää haastateltavista termiä *ikääntynyt maahanmuuttaja*.

Asettamani roolin takia aion ottaa käyttöön muun muassa sellaisia termejä kuten *haastateltava*, *oppija* tai *kielenoppija*.

3.2 Ikääntyneet ja oppiminen

Eri-ikäisten ihmisten oppiminen vaatii fysiologisena ja oppimispsykologisena ilmiönä ylipäänsä yhtenäisiä periaatteita, mutta aikuisuuteen liittyy kuitenkin lukuisia erityispiirteitä, jotka vaikuttavat aikuisikäisten opetusprosessiin ja sitä kautta myös oppimisen tehokkuuteen. Monista ennakkoluuloista huolimatta aikuisen oppimisresurssina on usein nostettu esiin elämäkokemusten kerääminen ja erityisesti niiden reflektiivinen, jäsentävä työstäminen. Oppimisessa aikuisena elämäntilanne muun muassa korostuu toisaalta oppimismotivaatiota piristävänä tekijänä ja toisaalta oppimista ja opiskelua rajoittavana reunaehtona. (Manninen 2001: 64)

Kulttuurillemme tyypillinen ajattelutapa ikääntymisestä ja sen negatiivisesta vaikutuksesta oppimisprosessiin on usein määrittely terveyden heikkenevyyden kannalta ja juuri sitä kautta.

Tavalliseen ikääntymiseen ei kuulu kuitenkaan vanhuuden ”höperyys tai tylsistyminen”, niiden taustalla on aina jokin tauti. Nykyään on saatu selville, että ikääntyneistä lähes puolella (40 %) muutokset muistissa ovat erittäin vähäisiä ja noin kolmanneksella esiintyy täysin yleistä ikään liittyvää muistin heikkenemistä, joka ei heikennä huomattavasti henkilön kykyä huolehtia itsestään ja asioistaan. Suunnilleen 30 %:lla ikääntyneistä ihmisistä muisti heikkenee selvästi. Muutokset muistitoiminnoissa ovat aina yksilöllisiä. Näin ollen valtaosalla ikääntyneistä oppijoista oppimiskyky säilyy ja äly toimii tehokkaasti. (Grönberg 2014: 1)

Pekkala (2011) on selvittänyt normaaliin vanhenemiseen liittyviä kielellisiä muutoksia.

Hän väitti, että kielelliset ja sosiaaliset taidot säilyvät ihmisen ikääntymisen myötä pitkään erityisesti silloin, kun hänellä on mahdollisuuksia olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Kielellisistä muutoksista yleisimpiä ovat tavallisesti vaikeiden nimitysten muistamisvaikeudet sekä sananlöytämisen vaikeudet. Mutkikkaiden kielioppirakenteiden ymmärtämisen ja hallinnan vaikeudet ilmaantuvat useimmiten vasta 70-80 ikävuoden jälkeen.

Ikääntyneen oppiminen ei tapahdu fysiologian kannalta huonommin, vaan hitaammin. Asiat muistuvat kuitenkin mieleen hetken pohtimisen tai muistivinkkien avulla. Toisaalta oppimiseen vaikuttavat muistin lisäksi muun muassa motivaatio ja harjoittaminen. Tästä syystä paras keino säilyttää ja kehittää muistia on siis käyttää sitä säännöllisesti iästä ja edes muuttuvista elämäntilanteista riippumatta. (Grönberg 2014: 6)

Monilla ikääntyneillä kielenoppijoilla on kuitenkin usein käytössään myös vaihtoehtoisia selityskeinoja ja kognitiivinen reservi, joilla he voivat korvata tai peittää vaikeuksia. Yleensä he pystyvät ymmärtämään kieltä huonommin kuin tuottamaan puhetta. (Pekkala 2011: 35–40.) Tämän opiskeluun liittyvän vaikeuden ovat maininneet melkein kaikki tutkimukseni haastateltavat.

Opetuksen tulisi tapahtua ensisijaisesti oppimispaineita välttämällä ja sekä vahvistaen myönteisiä oppimiskokemuksia. Tämän lisäksi ikääntyneiden fyysisiä esteitä ja ongelmia tulisi minimoida niin, että mahdolliset kuulo- ja näköhäiriöt otettaisiin erityishuomion kohteeksi. (Kärkkäinen ja Mononen 1999: 141.) Uusien teknologioiden käyttöönotto saattaa vaikuttaa oppijoille myös haastavalta, mihin kannattaa myös kiinnittää huomiota.

Todella usein juuri fyysisten häiriöiden takia monet ikääntyneet jäävät sekä opetuksen, että edes yhteiskunnan elämän ulkopuolelle. (Kärkkäinen ja Mononen 1999: 3)

Kielellis-kognitiivisten taitojen säilymisessä ja kehittämisessä tehokkain avustuskeino on edelleen jatkuva harjoittelu. Lukuisista ennakkoluuloista huolimatta oppijan koulutustaso ei näytä paljon vaikuttavan keskustelutilanteiden vuorovaikutustaitoihin. Sukupuoli ei

myöskään ennusta ikäihmisen erikoisia saavutuksia puheen ymmärtämisessä tai tuottamisessa. (Grönberg 2014: 7)

Kussakin elämänvaiheessa on todella tärkeitä antaa potkut aivoille ja tarttua oppimiseen. Monet sosioterapeutit ja -psykologit puhuvat muun muassa musiikkiterapian sekä tarinoiden luomisen merkittävyydestä iäkkäiden oppimisessa. Aivot tarvitsevat virikkeitä ja aktiivista ponnistelua. Liikunta ja ylipäänsä fyysiset harjoitteet toimivat myös tehokkaasti aivojen treenaamisen kannalta. (mts.: 17-22)

Tämä johtaa siihen, että ikääntymiseen liittyvissä uskomuksissa yliarvioidaan tähän luonnolliseen prosessiin kuuluvia hankaluuksia ja ongelmia todella usein ja joskus äärimmäisen paljon. Ikääntymistä tulkitaan tavallisesti ihmisen fyysisen terveyden ja toimintakyvyn heikkenemisen kaudeksi. Toisaalta on syytä mainita, että nämä uskomukset ovat myös keskenään usein ristiriitaisia.

Eläkkeelle siirtyminen toimii usein sellaisena ihanana elämänvaiheena, jolloin saadaan kaikki aikuisen oikeudet, mutta on vapauduttu sen keskeisimmistä ärsyttävistä velvoitteesta, kuten työnteosta, lastenhoidosta, ym. Silloin korostuu sosiaalinen toimijuus ja sitä kautta tapahtuva oman elämän hallinta. Näin ollen ikääntyminen itsestään viittaa useimmiten tulevaisuuteen ja mahdollisuuksiin eikä elämän päättymiseen. Se tarjoaa joko osallistumisen että osallistumattomuuden valintamahdollisuudet. Kolmannen iän aktiviteettien tulee olla vapaaehtoisia. Ei tule olemaan kysymyksiä pakollisuudesta. Kolmas ikä antaa valinnanvapauden. (Hellsten 2012: 8-10)

3.3 Maahanmuuttaja ikääntyneenä kielenoppijana

Taustansa takia Suomessa asuvat ikääntyneet maahanmuuttajat kohtaavat kuitenkin kantaväestön ikääntyneisiin asukkaisiin verrattuna paljon enemmän erilaisia ongelmia oppimisessaan. Uuteen kulttuuriin perehtymiseen liittyvät vaikeudet vaikuttavat iäkkäille tavallisesti

haasteellisemmilta, kuin samassa tilanteessa oleville nuorille maahanmuuttajille.

Ikääntyneenä Suomeen tulleella maahanmuuttajalla on nuorempia suurempi riski syrjäytyä uudessa asumismaassaan sekä ikänsä puolesta että kuuluessaan vähemmistökansaansa. Riskiä voi lisätä maahanmuuttajan oma kulttuuri, jossa on enemmistökulttuurista poikkeavat perinteet ja tavat, jotka liittyvät esimerkiksi uskontoon, perheperinteisiin, ruokatapoihin, hygieniaan tai vuorovaikutukseen vieraiden kanssa. (Sarvimäki 2008: 91)

Päästäkseen ymmärrettäväksi maahanmuuttaja tarvitsee enemmän sanoja, koska kuulijalla ja hänellä ei ole samoja kokemuksia ja tietoja. Kommunikaatio supistuu ja vaikeutuu, kun sen osallistujilla on erilainen kulttuuritausta ja liian erilaiset käsitykset samoista asioista. Esimerkiksi suomalaiselle ja venäläiselle ikääntyneelle ihmiselle syntyy todennäköisesti erilainen mielikuva ”60-luvun nuorisosta”. Tämän takia kielellä on valtava rooli kulttuurissa ja identiteetissä. Kielen oppiminen ei ole vain sitä, että tekee itsensä ymmärretyksi esimerkiksi kaupassa käymisessä tai viranomaiskysymyksissä, vaan kielellä on myös sosiaalinen funktio. Kieli ja kulttuuri ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa, sillä sen avulla luodaan todellisuutta. (Grönberg 2014: 26-27)

Nimenomaan vaikeudet suomen kielen oppimisessa voivat puolestaan provosoida hankaluuksia arkielämän tärkeimmissä asioissa. Ikääntyneet maahanmuuttajat saattavat syrjäytyä juuri kielitaidottomuuden vuoksi. Monien ikääntyneiden maahanmuuttajien on todella vaikeaa saada kavereita kantaväestön keskuudesta. Joskus kielitaidottomuuden seurauksena monet jäävät edes vaille viranomaisilta tarvitsemaansa apua ja palveluita. (Sarvimäki 2008: 90)

Tästä tilanteesta myös Mononen ja Kärkkäinen kysyvät tutkielmassaan: ”Vanhustyön kannalta olisi nyt tärkeää ratkaista, minkälainen asema vanhuksilla on maahanmuuttajina: Jätetäänkö vanhukset perheensä tuen ja avun varaan, vai halutaanko heille antaa mahdollisuus oppia selviytymään itsenäisesti uudessa kulttuurissa.” (Kärkkäinen ja Mononen 1999: 3)

Arkielämän kielenkäyttöön liittyy usein ongelma, jota Wolfgang Klein (1986: 16)

nimittää *spontaanin kielenoppimisen paradoksiksi*. Ongelma on siinä, että vuorovaikutus edellyttää kielitaitoa, jonka karttumisen edellytys on vuorovaikutustilanteet. Kärkkäisen ja Monosen (1999: 81) tutkielmassa sen paradoksin huomaa myös: heikommin suomea osaavilla iäkkäillä ei ollut ollenkaan tai niin paljon mahdollisuuksia käyttää suomea arkielämässä. Kielitaso vaikuttaa kuitenkin olevan melko suhteellisenä selityksenä, sillä Kärkkäisen ja Monosen informanteista aika hyvin suomea osaavilla vietnamilaismiehillä ei ollut paljon kontakteja suomeksi (mts: 70).

Monet tähänkin tutkimukseen osallistuneet väittivät, että juuri puutteellinen kielitaito häiritsee valtavasti osallistumista kiinnostaviin tilaisuuksiin, käymistä harrastuksissa tai edes vuorovaikuttamista suomalaisten naapureiden kanssa.

Suurin piirtein nimenomaan tuntemattomaan elämäntyylin johtavista syistä monet ikääntyneet maahanmuuttajat usein suhtautuvat aika negatiivisesti ja epäluotettavasti opetukseen, kun kyseessä on kielikursseilla käyminen. Muutamat tähän tutkimukseen osallistuneet oppijat korostivat muun muassa suomalaisen opetusjärjestelmän eroavaisuuksia verrattuna venäläiseen. Tämä puolestaan johtaa usein ongelmaan, jolloin maahanmuuttajan asemaan uudessa kotimaassa vaikuttaa epäilemättä, miten hyvin hän oppii uuden kotimaansa kielen ja miten hyvin sitä kautta hän tuntee suomalaista kulttuuria. Kieleen liittyvät ongelmat vaikeuttavat kotoutumista, vaikuttavat negatiivisesti itsetuntoon ja estävät integraatiota uuteen ympäristöön. Riittävä kielitaito on edellytys yhteiskuntaan sopeutumisessa ja kantaväestöön sulautumisessa, sillä suomen kielen osaaminen on epäilemättä avain suomalaiseen yhteiskuntaan!

4 Tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen päätavoitteena on selvittää ikääntyvien venäjänkielisten maahanmuuttajien suomi toisena kielenä oppijoiden kokemuksia suomen oppimisesta. Työssäni kiinnitän erikoista huomiota oppijoiden omiin näkökulmiin kielen oppimisprosessin erityispiirteistä, heidän kokemukseensa aikaisemmista opetuksista, suhtautumiseen oppimisilmapiiriin sekä arkielämän aktiviteetteihin, jolloin saa käytettyä suomen kieltä.

Saadakseni selville edellä mainitut merkittävät oppimiseen liittyvät aspektit pyrin tutkimuksessani vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- ▶ Mitä kokemuksia ikääntyneellä on kielen oppimisesta?
- ▶ Mikä on ikääntyneiden tarkoituksenmukainen opiskelu?
- ▶ Mitkä tekijät saattavat vaikuttaa kielen oppimiseen positiivisesti ja negatiivisesti?
- ▶ Mitä mieltä itse oppijat ovat omasta opiskelustaan ja iän vaikutuksesta siihen?

Tutkimuksen tarkoitus määrätään yleensä neljän piirteen perusteella. Niitten piirteiden takia on odotettavissa kartoittava, selittävä, kuvaileva tai ennustava tutkimus. Kartoittava tutkimus edellyttää katsomista ja seuraamista, mitä tapahtuu. Sitä paitsi tutkija etsii uusia ilmiöitä ja näkökulmia sekä täsmentää vähemmän tunnettuja. Selittävä tutkimus etsii selityksiä tai syitä ilmiölle tai ongelmalle. Kuvaileva tutkimus analysoi tarkkoja kuvauksia ihmisistä, ilmiöistä, tilanteista tai tapahtumista ja esittää sen keskeisiä piirteitä. Ennustava tutkimus pyrkii puolestaan ennustamaan tutkittavan ilmiön seurauksina olevia tapahtumia tai ihmisten toimintoja,

selvittämään kohteen todennäköistä tulevaisuutta. On meinattava kuitenkin, että todella usein sama tutkimus sisältää useampia tarkoituksia ja että tarkoitus myös usein muuttuu tutkimuksen edetessä. Tämänkään tutkimuksen tarkoitusta ei voida määritellä vain yhden edellä mainitun kategorian edustajaksi. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2009: 138-139)

4.2 Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

Tämän tutkimuksen ensisijaisena tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt teemahaastattelua.

Teemahaastattelua, eli puolistrukturoitu tutkimushaastattelua, käytetään monien eri tieteiden tutkimuksissa. Usein näin tehdyllä tutkimuksella tuotetaan nimenomaan kokemukseen pohjautuvaa tietoa. Tästä tutkimusmenetelmästä löytyy paljon kirjallista materiaalia. Hirsjärvi ja Hurme (2000) käsittelevät teemahaastattelun yksityiskohdat ja siihen liittyvät sisällysanalyysin menetelmät.

Tällaista haastattelun tyyppiä käytetään usein, kun aihe on arka tai kun halutaan selvittää vähän tutkittuja ja tiedettyjä kysymyksiä. Se sopii tutkimusmenetelmäksi myös silloin, kun ei tiedetä, millaisia vastauksia saadaan, tai kun vastaus perustuu haastateltavan omaan kokemukseen, eli informantin subjektiivinen näkökulma on etusijalla. Haastattelua käytetään myös, kun halutaan syventää tietoa jostakin aiheesta. (Hirsjärvi ja Hurme 2000: 35.) Nimenomaan tästä syystä valitsemani metodi sopii erittäin hyvin tälle tutkimukselle.

Tutkimusmenetelmänä teemahaastattelu tarkoittaa, että haastattelukysymykset ovat kaikille haastateltaville samoja, mutta niiden järjestys voi vaihdella yksityistilanteesta riippuen, mutta valmiita monivalintavastauksia ei ole.

Laadulliseen tutkimukseen osallistuvien haastateltavien määrä on yleensä pieni, sillä suuri haastateltavien määrä vaikeuttaa oleellisten asioiden löytämistä. (Kylmä ym. 2003: 611.) Tämän tyyppisen tutkimuksen kohderyhmäksi valitaan henkilöt, joilla on paljon kokemusta

tutkittavasta aiheesta. Näin ollen tutkimukseeni osallistui yhteensä 5 ikääntynyttä s2-oppijaa, joilla kaikilla on runsaasti kokemuksia suomea toisena kielenä oppimisesta. Laadullinen tutkimus selvitti oppijoiden käsityksiä ja henkilökohtaisia kokemuksia liittyen jokapäiväisen elämän olosuhteisiin. (Kylmä ym. 2003: 610.) Kokemuksen tutkimisessa se on oivallinen työväline, sillä kokemus on subjektiivinen asia. Teemahaastattelu auttaa siis hyvin tutkimaan tietyn henkilön ajatuksia ja tuntemuksia. (Hirsjärvi ja Hurme 2000: 47–48)

Aineistokeruuta varten luontevasti vuorovaikutuksessa syntyvä haastattelu sopi tutkimukselleni paremmin verrattuna lomakehaastatteluun. Todellisissa keskustelutilanteissa mahdolliset epäymmärrettävyydet pystyy poistamaan lisäkysymysten avulla, mitä kyselylomakehaastattelussa ei voi tehdä. Tästä huolimatta olen kuitenkin laatinut keskustelun suuntaa-antavien kysymysten listan (liite 1). Teemahaastattelun ominaisuuksien pohjalta kysymyksiä ei ollut tarkoitus seurata tarkasti. Haastateltavilla oli mahdollisuus kertoa ajatuksiaan itse, ja kysyin välillä muutakin valmiiden kysymysten lisäksi. Kysymykset toimivat siis pikemmin haastattelun tukena.

Jotta keskustelut etenisivät mahdollisimman luontevasti, yritin osata haastattelun kysymykset ulkoa: näin vältettiin turhat papereiden selailut. (Vrt. Hirsjärvi ja Hurme 2000: 92)

Vaikka olen laatinut haastattelukysymykset suomeksi, keskustelin haastateltavieni kanssa koko ajan venäjäksi. Ensisijainen syy haastattelukielen valintaan venäjää kohtaan oli oppijoiden puutteellinen suomen taito. Tämän lisäksi tutkimuksessani en kyseenalaista oppijoiden suomen kielen taitoa, vaan heidän kokemuksiaan opetusprosessista.

Kysymysten järjestys ja muodot vaihtelivat luontevasti jokaisen tietyn keskustelutilanteen mukaisesti.

Olen tehnyt yhteensä 5 haastattelua, joiden pituus myös vaihteli. Jokainen haastattelu kesti keskimäärin 45-60 minuuttia. Pituus riippui yleisesti siitä, kuinka puhelias haastateltava luonteeltaan on. Jotkut vastasivat kysymyksiini melko yleisesti välttäen yksityiskohdat tai

lisäselitykset, joidenkin vastaukset osoittautuivat todella täsmällisiksi ja yksityiskohtaisiksi, jotkut puolestaan antoivat oikein pitkiä vastauksia, jotka veivät joskus haastattelun aivan toiseen suuntaan.

Kaikki haastattelut olivat yksilöllisiä keskusteluja. Tätä muotoa pidetään usein yleisimpänä haastattelumuotona. Tavallisesti on helpompaa välttää stressit yksilöhaastattelulla, jolloin paikalla on vain haastattelija ja haastateltava. Ryhmäkeskustelut tuntemattomien ihmisten mukana ollessa saattavat aiheuttaa informanteilla ujoutta. Tämän lisäksi yksilöhaastattelussa keskusteluaihe jää vain kahden kesken, mikä lisää todennäköisesti haastateltavien luotettavuutta.

Tutkimuksen toteuttamisen olennaisena osana oli haastattelujen tallennus sanelimeen. Kaikilta osallistujilta oli etukäteen saatu haastateltavan lupa nauhoitukseen (liite 2). Ennen haastattelun alkua kerroin kaikille, miksi on syytä nauhoittaa haastattelut ja miten käytän nauhoituksia tulevaisuudessa. Haastattelujen nauhoittamisella oli tutkimuksessa valtava merkitys. Se oli säilyttänyt keskustelusta sellaiset olennaiset seikat, kuten sanatarkan puheen, mahdolliset epäilykset, intonaation ja äänenkäytön, ym., mikä helpotti huomattavasti aineiston analyysin.

Olen huomannut, että kaikki haastatteluihin osallistuneet unohtivat nauhoituksen olemassaolon todella nopeasti, vaikka keskustelun alkuvaiheessa jännittäisivätkin sitä aika paljon.

Aineiston purkamisen tein sanatarkasti puhtaaksikirjoittamalla eli litteroimalla. Purkamisen helpottamiseksi käytin ELAN-ohjelmaa. Litteroinnin alkuvaiheessa mietin, kuinka tarkkaa litterointia tuleva analyysini tarvitsee. En kiinnittänyt paljon huomiota haastateltavien kielenkäyttöön ja -osaamiseen liittyviin virheisiin enkä itsekorjauksiin, sillä tutkimukseni on suunnattu vastausten sisältöön eikä kieliasuun. Tästä huolimatta oli syytä keskittyä mahdollisiin taukoihin tai muihin ääntämiserikoisuuksiin, jotka pystyisivät kuvaamaan puhujien mielialaa sekä suhtautumista keskustelukohteeseen. Litteroin nauhoitukset huolellisesti. En muuttanut sanamuotoja yleiskielisiksi, vaan työstin mitä kuulin. Litteroinnin tehtyäni sain

tutkimuksen aineistoksi 47 word-sivua litteroitua tekstiä.

Anonymiteetistä huolehtiminen on erittäin tärkeä. Haastatteluaineiston salassapito sekä siihen osallistuneiden henkilökohtaiset tiedot turvasin siten, että haastattelujen litteroinnin yhteydessä haastateltavien henkilöiden nimet vaihdoin peitenimiksi. Litterointien valmiiksi saamisen jälkeen annoin materiaalit tutkimukseen osallistuneille luettavaksi. Lukemisen jälkeen en saanut haastateltavista erikoisia kommentteja paitsi toivomuksia tutkimuksen menestyksenkääseen toteuttamiseen.

4.3 Haastateltavat

Tämän tutkimuksen kohderyhmänä ovat ikääntyneet aikuiset maahanmuuttajat, joilla oli kokemuksia suomen kielen oppimisesta kielikurssilla ja itsenäisesti. Tutkimuksessani käsitelin yli 60-vuotiaiden venäläisten oppijoiden kokemuksia suomen kielen oppimisesta. Kaikki haastateltavat ovat syntyisin entisestä Neuvostoliitosta ja asuneet suurimman osan elämästään siellä ja myöhemmin Venäjällä. Yhteensä tutkimukseen osallistui viisi henkilöä, joista 4 oli naisia ja 1 mies. Haastatteluhetkellä vanhin heistä oli 73 vuotta ja nuorin 62 vuotta. Haastateltavien asumisaika Suomessa myös vaihtelee 4 vuodesta 22 vuoteen.

Haastateltavien perustiedot löytyvät taulukosta 1 (jokainen on anonymisoitu nimen muuttamalla):

TAULUKKO 1

Nimi	Ikä, v.	Sukupuoli	Koulutus	Maahanmuuton syy	Kielet	Asunut Suomessa
Viola	73	nainen	yliopisto	paluumuutto	venäjä, suomi	8 vuotta
Irina	62	nainen	yliopisto	paluumuutto	venäjä, suomi	4 vuotta
Olga	68	nainen	ammattikoulu	perhesyy	venäjä, suomi	6 vuotta
Nadezhda	66	nainen	ammattikoulu	perhesyy	venäjä, suomi	6 vuotta

Aleksandr	72	mies	ammattikoulu	perhesyy	venäjä, englanti, suomi	22 vuotta
-----------	----	------	--------------	----------	-------------------------	-----------

Kuten taulukosta huomaa, melkein kaikki haastateltavat olivat jo muuttaessaan Suomeen ikääntyneitä (yli 55-vuotiaita tämän tutkimuksen puitteiden mukaisesti). Ainoastaan Aleksandr muutti maahan 50-vuotiaana. Kenelläkään ei siten ollut suomalaista työhistoriaa eikä useinkaan suomen kielen taitoa. Violalla ja Irinalla oli jonkin verran aikaisempaa kokemusta suomen oppimisesta, koska he olivat opiskelleet sitä kielikurssilla Venäjällä maahanmuuttoon valmistautumisen parissa. Nimenomaan Viola ja Irina ovat taustaltaan inkerinsuomalaisia ja heidän maahanmuuttonsa syy oli paluumuutto Suomeen. Aleksandr, Olga ja Nadezhda saapuivat Suomeen perheensä perään eivätkä ole koskaan opiskelleet kieltä ennen maahanmuuttoa. Näin ollen tähän tutkimukseen osallistuneet kielenoppijat muuttivat Suomeen kahdesta syystä: joko Suomessa asuvan puolison perään tai inkerinsuomalaisena paluumuuttajana.

Haastateltaviksi pyrin valitsemaan pääsääntöisesti aktiivisia ihmisiä, koska halusin haastatteluaineistosta runsaan ja monipuolisen. Tässä onnistuin hyvin. Tutkittavien koulutustaso ei ollut missään vaiheessa tutkimukseen osallistumisen lähtökohtana eikä vaatimuksena, mutta aineisto muodostui itsestään luonteeltaan sellaiseksi, että koulutustasot ovat erilaisia.

Kaikki tutkimukseen osallistuneet ovat ammatillisesti koulutettuja ja ovat saaneet ammattikoulutuksensa Venäjällä Neuvostoliiton aikana. Koulutustasonsa sekä -alansa mukaisesti haastateltavat ovat todella eritaustaisia. Irina ja Viola opiskelivat aikoinaan yliopistoissa kasvatustiedettä ja psykologiaa, Olga on koulutukseltaan kirjanpitäjä ja Aleksandr bussikuljettaja. Suomeen muutettuaan kukaan haastateltavista ei ole koskaan työskennellyt omalla ammatillallaan.

Suomen kielitaitotasoltaan haastateltavat eroavat toisistaan aika sujuvan ja melko heikon tasojen välillä. En kuitenkaan osaa arvioida oppijoiden taitotasoa tarkemmin, sillä kaikki haastattelut järjestettiin venäjän kielellä mahdollisten puutteellisen kielitaidon aiheuttavien stressitilanteiden välttämiseksi. Sitä paitsi haastateltavien kielitaidon arviointi ei kuulu tämän

tutkimuksen tavoitteisiin. Huolimatta tästä on syytä mainita, että Aleksandr on osoittautunut ainoaksi, joka osaa muita kieliä paitsi venäjää ja suomea.

Haastateltavia hankkiessani en ole kohdannut kohderyhmän puutteellisuuteen liittyviä ongelmia. Asuessani Venäjällä toimin suomen kielen opettajana Petroskoin kaupungin kieli-keskuksessa. Valtaosa tutkimukseen osallistuneista on minun entisiä oppijoitani tai heidän sukulaisiaan. Emme ole siis olleet uusia ihmisiä toisilleen, minkä ansiosta kukaan tutkimukseeni osallistuneista ei stressannut tuntemattoman seuran aiheuttavasta painostuksesta.

5 Aineiston analyysi

Seuraavissa alla olevissa tutkielmani osioissa analysoin hankkimani aineiston teemoittain. Tutkimuksessa jäsentelin ensin aineistoa lukemalla litteroimiani haastatteluja lävitse moneen kertaan. Näin etsin aineistostani vastauksia tutkimuskysymyksiini. Käsittelen haastattelujen muodostamaa aineistoa teemoittamalla ja pyrin aineistolähtöiseen lähestymistapaan. Analysoidessani luin litteroituja haastatteluja muistaen olla tekemättä omia tulkintoja liikaa, jos ne eivät itsestään aineistosta nousseet. Yritin pitää analyysin tarkasti aineiston mukaisena.

Kussakin alaluvussa perehdyn sellaisiin aiheisiin, joita haastateltavat pitivät oman oppimisensa kannalta tärkeinä. Käytännössä analyysin teemoittelu syntyi siis juuri silloin, kun moneen kertaan luetusta aineistosta nousivat esiin toistuvasti samat konkreettiset teemat.

Analyysin rakenne muodostuu neljästä alaluvusta, jotka kertovat tietystä haastateltavien kielen oppimiseen liittyvästä teemasta. Alaluvussa 5.1 käsittelen, miksi haastateltavat opiskelevat suomea, mitä he ajattelevat kielen hyödyntämistä lähitulevaisuudessa ja mitä seurouksia he odottavat kielen oppimisesta. Alaluvussa 5.2 tutkin, mitkä tekijät vaikuttavat haastateltavien mielestä heidän oppimisprosessiinsa negatiivisesti sekä tekevät siitä haastavan. Alaluku 5.3 kertoo haastateltavien mielipiteitä kielen oppimisen miellyttävistä puolista, eli siinä haastateltavat puhuvat, mistä he pitävät oppimisessa. Analyysin viimeisessä alaluvussa 5.4. käsittelen, miten tutkimukseni haastateltavat hyödyntävät suomen kielen osaamistaan tosielämässään, sekä vertaan alaluvussa 5.1 esitetyt tavoitteet niiden toteuttamiseen.

5.1 Oppimisen tavoitteet

Tässä alaluvussa käsittelen oppimisen tavoitteita ja syitä suomen kielen oppimiseen. Kaikilla tutkimukseni haastateltavilla on ollut runsaasti kokemusta kielikurssilla käymisestä. Tämän lisäksi monet heistä ovat oppineet suomea yksilöllisesti opettajan avulla tai ilman.

Ikääntyneiden maahanmuuttajien opetuksen selvitetty syyt antavat ymmärryksen kohderyhmän opetuksen tarkoituksista sekä metodeista.

5.1.1 Integraatio suomalaiseen arkielämään

Melkein kaikki tutkimukseeni osallistuneet muuttivat Suomeen eläkeikäisinä. Ainoastaan Aleksandr oli muuttohetkellä vasta 50 vuotta vanha. On syytä mainita, että 58-vuotiaana muuttanut Irina laskettiin lähtömaassa eläkeläiseksi, mutta Suomessa häntä pidettiin silloin vielä työläisikäisenä. Vaikka Suomen lain mukaan vanhuuseläkeikä vaihtelee (63v.-70v.) (Eläketurvakeskuksen nettisivu), kaikista tutkimukseni haastateltavista ainoastaan Irina ja Aleksandr korostivat suomen kielen oppimisen merkitystä juuri työssä viihtymisen tai paremman työpaikan saamisen kannalta.

Kysymykseeni kielen oppimisen motivaatiosta nämä haastateltavat vastasivat seuraavasti:

(1) No varmaan se [motivoi], että täytyy tehdä työtä. Ja jos haluaa olla työssä, täytyy osata olla vuorovaikutuksessa. Ja siis kieltä. Irina

(Ну, наверное, в том плане, что еще надо работать. А для того, чтобы работать, надо уметь общаться. И значит язык. Ирина)

(2) Kun ulkomaalaisena olen saapunut tänne, nii mitä mahdollisuuksia? Tärkeintä on saada hyvän ja hyvin palkatun työpaikan. Ja työyhteisössä mulla ei ole ikinä ollut mitään [ongelmia suomen kielen parissa]... Mä oon aina tehnyt omaa työtä hyvin. En oo kärsinyt mistään, [koska osasin kieltä melko hyvin]. Aleksandr

(А иностранец приехал сюда, какая перспектива? Самое главное – найти хорошую работу, с хорошей заработной платой. А то, что в коллективе у меня никогда не было каких -то.... Я всегда главное выполнял свою работу, хорошо ее делал. Не страдал ни от чего. Александр)

Kielen oppimisen tavoitteistaan kertoen Aleksandr korosti myös sitä, että suomen kielellä työskennellessä ei saa ainoastaan omaa paikkaa suomalaisesta yhteiskunnasta, vaan myös

pystyy laajentamaan maailmankuvaansa ja käsitystä suomalaisesta arkielämästä. Hän näkee siis kieltä juuri avaimena suomalaiseen elämään. Sitä paitsi ammattikasvun rinnalla kielitaito nousee merkittävästi.

(3) Mä ymmärsin, etten ala puhua [suomea] heti. Mä ymmärsin tämän. Mutta kun aloin puhua, kaikki tuntui helpommalta. No kun tekee enemmän töitä, opiskelee enemmän ammatteja, maailmankuva laajenee, (*iloisena*) sanavarasto laajenee. Aleksandr

(Я понимал, что сразу не начну говорить, я это понимал, но, когда начал говорить, уже легче стало все. Ну, когда больше работаешь, больше специальностей, кругозор у тебя расширяется, (*радостно*) запас слов расширяется. Александр)

Haastattelujen kuluessa Irina ja Aleksandr viittasivat monesti siihen, että juuri työharjoittelu ja työssä käyminen auttoivat heitä eniten sekä sopeutumaan yhteiskuntaan, että oppimaan suomen kieltä.

(4) No oltiin työssä kukkakaupassa. Ja siellä oli suomalainen omistaja. Hän opetti mulle floristiikkaa. Me juteltiin hänen kanssaan. Mä olin oikein iloinen. Tosi hyvä paikka se oli. Mä tykkäsin paljon siitä. Koska jos on olemassa vuorovaikutusta, nii saa oman kokemuksen. Mä yritin tehdä parhaani mukaan, mutta... Mä oon viimeksi ollut työssä yksityisessä kierrätyskeskuksessa. Vuosi sitten olin töissä. Mä olin melkein koko ajan yksin töissä. Ja se työpaikka on antanut mulle todella paljon puhekielen [kehittymisen] kannalta. Koko vuoden 2018 olin töissä siellä. Ja nykyään myös olen välillä töissä **kirpputorilla**. Irina (Ну в цветочном магазине поработали. Там еще хозяйка была финка. Она меня учила флористике. Мы с ней и разговаривали. Я была очень довольна. Очень хорошее прям место такое было. Очень мне нравилось. Ведь если есть общение, то и получаешь свой опыт. Я тоже старалась много, может и недостаточно, но...Я вот последнее время вот работала в магазине в частном Second Hand. Год назад работала. Я практически одна была в магазине. И эта работа дала мне ну очень много в плане речи разговорной. 2018 год вот, я весь проработала. Ну и сейчас я подрабатываю в **кирпике**. Ирина)

(5) Vasta silloin kun aloin käydä töissä, aloin pikkuhiljaa oppia sanoja. Aloin puhua vähitellen. Sen takia että mä puhuin kotona pelkästään venäjää, niin sitten käymättä töissä kurssilla oppiminen ois ollu tosi hankalaa. Kun taas kuuntelee [kieltä] koko ajan ja puhuu vähitellen, niin sitten monet sanat tulevat käyttöön, sittemmin alkaa rakentaa lauseita: alkaa omaksua kieltä. Eli kun on pään ja käsien yhteistyötä. Ymmärrät sä? Aleksandr

(Только когда пошёл на работу, там вот это, как его, потихоньку начал слова изучать. Тихонько начал говорить. Если я дома разговаривал по-русски и не работал, когда был на курсах, то есть это очень тяжело. А когда ты постоянно слышишь и разговариваешь потихоньку, то там просто некоторые слова приходят, потом уже какие-то предложения делаешь: начинают осваивать язык! То есть голова с руками когда вместе, понимаете? Александр)

Työnteko ja työpaikan saaminen esiintyvät siis edellä mainituille informanteille kielen oppimiseen merkittävimpänä tavoitteena, muttei ainoina. Sekä Irina ja Aleksandr, että muutkin tutkimukseni haastateltavat mainitsivat ylipäänsä integraation suomalaiseen yhteiskunnan arkielämään olevan ensisijainen tehtävä, jonka toteuttamista varten he pyrkivät omaksumaan suomea.

Työpaikan saamisen roolia sosialisaaion etenemisessä voi tuskin yliarvioida. Tästä huolimatta ikääntyneiden oppijoiden integraatiota käsitellessä työllistyminen on tärkein tavoite suhteellisen harvoin. Monet oppijat mainitsivat muun muassa, että itseasiassa Suomen maassa asuminen edellyttää automaattisesti suomen kielen osaamista.

(6) Mä oon muuttanut tänne, tähän maahan, ja täällä on tämä kieli. Minun täytyy opiskella sitä, että integroituisin yhteiskuntaan. Että minusta tulisi oikea yhteiskunnan jäsen. Olga

(Я приехала в эту страну, и здесь этот язык. Мне надо его узнать исключительно для того, чтобы интегрироваться в общество. Быть полноценно членом общества. Ольга)

(7) Mä haluan ymmärtää. Enkä aio lähteä täältä pois. Mä haluan ymmärtää (*va-kuuttaen*), mistä puhutaan, mitä multa kysytään, kysyä itse jotain. Siinä on mun motivaatio. Mä tiedän, mitä mä tarvin. Muuten ei opi mitään. Tästä mä tykkään

paljon. Mä en pysty [oppimaan kieltä], mut mä tiedän, että on pakko. Nadezhda (Мне хочется понимать. Я же не собираюсь уезжать. Я хочу понимать (*убеждающе*), о чём говорят, что меня спрашивают, сама задать вопрос. Вот это и есть мотивация. Я просто знаю, что нужно для меня. Просто вот ты вообще ничего знать не будешь. Это мне очень нравится. Я не могу, но я просто знаю, что это мне нужно. Надежда)

Kielitaidon hankkiminen on ikääntyneille maahanmuuttajille erittäin tärkeää nimenomaan elämänhallinnan tunteen kannalta (mm. Heikkinen 2015; Kärkkäinen ja Mononen 1999: 133; Salokangas ja Tossavainen 1999: 36, 52), jotta ihminen pystyisi hoitamaan arkielämänsä asioita esimerkiksi kaupassa tai lääkärillä käymistä sekä solmimaan uusia kontakteja oppimallaan kielellä itse ilman riippuvuutta muiden kielellisestä avusta. Tämä ilmenee aineistostani selkeästi, sillä kaikki haastateltavat halusivat todennäköisesti oppia suomea. Heitä motivoi ensinnäkin halu pärjätä suomen kielellä itsenäisesti erilaisissa elämäntilanteissa.

(8) Mulla ei oo yhtään suurta [tavoitetta], [ainoastaan] jos vaikka käydä lääkäreillä, selittää lääkäreille omia asioita. Viola
(Нет, у меня никакой большой такой. Если только к врачам пойти, объясняться с врачами. Виола)

Aleksandr puhui todella usein siitä, että kielen oppii ainoastaan tosielämäntilanteessa eikä kurssilla käyminen auta paljon. Hän näytti erittäin tyytyväiseltä, kun kertoi omista saavutuksistaan kielen oppimisessa. Heti Suomeen muutettuaan hänen oli verrattoman vaikeata pärjätä arkielämän asioita hoitaessa. Nykyään tällaisia ongelmia ei enää ole.

(9) No mähän käyn pankissa. Vakuutustoimistossa käyn myös. **Kelassa** käyn. Jos mä tarvin **oleskeluluvan** tai muita lupia. Eli siis mulla ei oo ongelmia, mä puhun kaiken suomeksi (*tyytyväisenä*). Kaupassa jos joudun selittämään tai kysyy jotai, nii mä kaiken [sanon] suomeksi. Aleksandr
(He, ну как, я же хожу в банк. И в страховую хожу. Там в **Kela** хожу. И если мне надо там **oleskelulupa**, разрешения всякие там. То есть у меня проблем нету, я все говорю на финском языке (*довольный*). В магазине, если надо

что-то мне там объяснить или спросить, я тоже все это на финском. Александр)

Vaikka kaikki tutkimukseni haastateltavat todistivat kielen osaamisen välttämättömyyden juuri itsenäisen arkiasiodensa hoitamisen kannalta, jotkut heistä kuitenkin kärsivät puutteellisen kielitaidon aiheuttamista vuorovaikutusongelmista, minkä takia heidän on hankalaa pärjätä lukuisissa elämäntilanteissa omin voimin pyytämättä tuttavien tai sukulaisten apua.

(10) No totta kai kun tulee kirjeitä suomeksi, nii pyydän omaisia auttamaan. Mutta nykyään en pelkää enää, mä yritän tehdä parhaani [pärjätäkseni itse]. Jos aiemmin, kun kuulin suomea puhelimesta, mulla oli sokki. [Silloin] nolona istuin ja ajattelin, etten tiedä, mitä se on... Ymmärrät sä? No mä selviydyn nyt tämmöisestä tilanteesta niin, että pyydän pistämään **tekstiviestiä**. Ja kun se on kirjallisena, nii mä pystyn kääntämään jotain, jotain en. Sitten pyydän [omaisten] apua. Ja sitten vastaan. Olga

(Ну, конечно, приходят письма на финском языке, всегда обращаюсь к своим. Но теперь я хоть не боюсь, я стараюсь. Если я раньше услышу финскую речь по телефону, я просто, у меня шок был. Застопорилось в голове у меня всё, как бы, это самое, отмечается, что я этого не знаю, я этого не знаю... Понимаешь? Ну, я выхожу из такой ситуации, что вот прошу прислать мне **текстивiesti**. И когда это письменно, то что-то я могу перевести, что не могу перевести: значит к помощи прибегаю. И это самое, потом отвечаю. Ольга)

Kärkkäinen ja Mononen (1999) pohtivat vastaavaa tilannetta seuraavasti: ”Vanhustyön kannalta olisi nyt tärkeää ratkaista, minkälainen asema vanhuksilla on maahanmuuttajina: Jätetäänkö vanhukset perheensä tuen ja avun varaan, vai halutaanko heille antaa mahdollisuus oppia selviytymään itsenäisesti uudessa kulttuurissa.” (Kärkkäinen ja Mononen 1999: 3)

Perheen säännöllinen tuki on toisaalta positiivinen tekijä, joka auttaa välttämään stressit ja ratkaisemaan kysymyksen nopeasti, mutta toisaalta tuen pysyvä olemassaolo vahvistaa usein sen, että oppija kokee epävarmuutta ollessaan yksin eikä uskalla hoitaa asioitaan omin voimin. Näin ollen Nadezhda, jonka mies osaa suomea lapsuudesta ja erittäin sujuvasti, sanoi

seuraavasti:

(11) Ihmiset keskustelevat hänen [eli mieheni] kanssa mielellään ja sanovat tykkäävänsä hänen kielestään. Häntä ajatellaan suomalaiseksi. Ja mä oon just hänen lähellään. Mulla on verkkokääntäjä mukana. Mä niin kuin ujostelen, mutta kun olen yksin, mulla on epämukava olo. Nadezhda

(Люди с удовольствием с ним разговаривают и говорят, что им нравится его язык. И его за финна принимают. Ну а я, я рядышком. У меня онлайн-переводчик с собой. Я как бы комплексы чувствую, но когда я одна, дискомфорт есть. Надежда)

Tästä huolimatta Nadezhda yrittää tehdä parhaansa mukaan osallistuakseen suomalaisiin sosiaaliverkostoihin. Hän korostaa vastauksissaan, että vaikka vähäinenkin yhteiskunnan elämään osallistuminen ja kieliympäristössä oleskelu on hyvin merkityksellistä oppimisen kannalta ja edistää kielenoppimista. Hänen vastauksistaan huomaa myös, että suomen oppiminen kurssilla on hänelle päätoimintaa, jonka ympärille rakentuu koko päivä.

(12) Me käydään [eri paikoissa]. Vaikka missä me oltais käyty, mä ylipäänsä kuuntelen. Suomalaisten kanssa on tosi vähän vuorovaikutusta. Nykyään mä käyn kurssilla meidän eläkeläisten kanssa.... Tiiät sä, venäjänkieliset kurssit kirjossa suomalaisten kanssa. No onhan parempaa kuin kotona istua! Me mennään klo 10 kurssille. Siellä kurssi on 2 tuntia. Sinne kävellen, takas kävellen. Näin puolet päivää menee. Näin on oppinut jotain ja kävellyt myös. Kaikki samassa paketissa. Nadezhda

(Ходим, куда бы мы не пришли, в основном слушаю. Это очень мало с финнами общения, но вот мы приходим. Я сейчас схожу с нашими пенсионерами... мы тут, знаете, в церкви одни курсы русскоязычные с финнами вместе. Ну что дома сидеть? Мы идём к 10 часам на курсы. Там 2 часа на курсах. Туда пешком, обратно пешком. Вот уже полдня. Как-то это выучил что-то, и прогулялся сразу. Всё включено, получается. Надежда)

Kielikurssien sosiaalinen merkitys nousee esiin monesta lähteestä. Salokangas ja Tossavainen (1999: 60) totesivat myös, että kielikursseilla on valtava rooli ikääntyneiden oppijoiden

sosiaalisiin suhteisiin. Näin maahanmuuttajat käyvät kurssilla opiskellakseen suomea, mutta samalla päinvastoin, eli he opiskelevat suomea käydäkseen kurssilla. Kaikki tutkimukseni haastateltavat paitsi Aleksandr viittasivat kielikurssien merkittävyyteen arkielämänsä kannalta.

5.1.2 Vapaa-ajan toiminta ja vuorovaikutus

Käsitellessään Neuvostoliitosta Suomeen muuttaneiden ikääntyneiden kotoutumista Sari Heikkinen (2015: 48) toteaa, joka, että harrastukset ja muu vapaa-ajan toiminta oli tutkittavilla yleistä ja heille merkittävää vuorovaikutuksen kannalta. Monet tutkimukseeni osallistuneet myös osoittivat vastauksissaan, että kielen oppiminen on heille merkittävää juuri vapaa-ajan viettämiseksi tai harrastuksissa käymiseksi. Jotkut ovat sitä mieltä, että puutteellinen kielitaito voi puolestaan rajoittaa oppijoiden mahdollisuudet. Tästä syystä täytyy opiskella kieltä lisää. Näin esimerkiksi Viola kertoo laulukerhosta ja Olga joogan harrastamisesta:

(13) Mä käyn vielä [kerhossa], eilen meillä oli konsertti, käyn kerhossa ”Suomalaiset laulut”. Siellä opitaan ulkoa suomalaisia lauluja. Jotkut ymmärtävät, [mistä laulavat], mä opin pelkästään tekstit ulkoa. Se varmaan antaa jotain [kielen kehittymiselle]. Mutta jos haluaa ymmärtää niitä lauluja paremmin, täytyy jatkaa oppimista. Viola

(Я ещё хожу на вот, вчера у нас был концерт, на кружок «Финские песни». Да там просто заучивают финские песни. Кто-то понимает, а я просто заучиваю. Может, это что-то даст. Но чтобы лучше эти песни понимать еще, надо дальше учить. Виола)

(14) Mä kävin vähän [joogassa] suomen kielellä. Ja käyn nyt venäjänkielisessä ryhmässä. Mun haave on totta kai oppia suomea lisää ja käydä suomenkielisessä joogassa taas. (*innostuneena*) Siellähän voi myös jutella. Ketä vaan sieltä löytyy, ei ainoastaan suomalaisia, mutta sehän [kerhotoiminta] on suomeksi. Mä tykkään paljon [siitä]. Olga

(Поэтому я немножко походила вот на финском языке. А я естественно хожу на русскую группу. Вот моя мечта, конечно, еще подучить финский и ходить уже на финскую йогу опять, вот. (*воодушевленно*) Там и поговорить же можно тоже. Всякие там, не только финны, но на финском же. Мне

очень нравится. Ольга)

Irina on kiinnostunut lukemisesta ja luovista harrastuksista. Haastattelun aikana hän viittaa monesti siihen, että luovat harrastukset ovat erinomainen tapa rauhallisesti integroitua uuden kotimaan elämään. Nykyään häntä kiinnostaa piirustus eniten. Vaikka piirtämisen aikana ei ole pakko jutella paljon, riittävä kielitaito auttaa saada kerhosta uusia kavereita.

(15) Mä käyn Työväenopistossa tuttavien kanssa harrastamaan piirustusta. Siellä se [toiminta] on juuri suomen kielellä. Melko vaikeaa. Mutta piirustus on piirustusta. Ellet ymmärrä sanoja, nii sä näet jotain. Mutta vuorovaikutuksen kannalta. Me keskusteltiin niitten suomalaisten kanssa, jotka on myös läsnä kerhossa. No niin, mä tarkoitan, että on vaikeaa. Mutta jollain tavalla jutellaan [suomalaisten kanssa]. Mutta tää on ehdottomasti hyvä kokemus, kun... jossain kerhoissa käy, niin. Irina

(Я хожу в Туöвэенористо, вот, со знакомой на кружок по рисованию. Там как раз на финском языке. Довольно сложно. Но рисование есть рисование. Если ты не поймешь что-то на словах, ты по крайней мере увидишь что-то. Ну а в смысле общения. С финнами общались, которые на кружок. Ну вот, я говорю, что сложно. Но что-то общаемся. Но это, конечно, очень хороший тоже опыт, когда... какие-то кружки идут, вот. Ирина)

Hilkka Linderborg (2005) on nostanut esille ikääntymisen ja yksinäisyyden yhteyden. Hän mainitsee, että iäkkäät kokevat koti-ikävää enemmän, kuin nuoremmat maahanmuuttajat, sillä nuoret löytävät itselleen toimintoja nopeammin. Tästä syystä ikääntyneen oppijan on erittäin tärkeää löytää aktiviteetti uudesta kotimaasta. Mielenkiintoiset toiminnot auttavat kielen oppimisen lisäksi iäkkäitä maahanmuuttajia sopeutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan.

Myös Kärkkäisen ja Monosen (1999: 56, 122) haastateltaville harrastusmahdollisuudet olivat erittäin merkityksellisiä. Esimerkiksi perheettömälle inkerinsuomalaiselle opiskelu ja muut toiminnot toivat elämään kiinnostuksia ja paransivat sen. Eräs bosnialainen mies puolestaan päätti muuttaa isoon kaupunkiin, jossa on laajempi harrastus- ja kerhovalikoima.

Tämäntyyppinen kerhotoiminnan kaipuu tämänkin tutkimukseen osallistuneiden

ikäntyneiden keskuudessa on helposti ymmärrettävää: ihminen kaipaa seuraa, jos hän ei saa sitä työ- tai opiskelupaikalta, niin seuran haku jatkuu edelleen. Uudessa kotimaassa heikko kielitaito voi esiintyä esteenä harrastuksille. Tästä syystä harrastuksesta tulee usein oppimisen tavoite.

Tiettyjen harrastusten lisäksi jotkut haastateltavat osoittivat kaipaavansa pelkästään aktiivisempia kontakteja suomenkielisten kanssa, minkä esteeksi myös saattaa tulla riittämätön kielitaito. Esimerkiksi Irina pitää itseään erittäin sosiaalisena ihmistyyppinä ja täyttääkseen tarpeensa olla vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa enemmän hän pyrkii oppimaan suomea paremmin.

(16) Just tätä mä tarkoitan, että tykkään olla vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa, ja mun [kielitaito] ei riitä. No vaikka kaupassa, mä juttelin mielelläni jonkun asiakkaiden kanssa, ehkä tarjoaisin jotai [asiakkaalle]. Tai käsittelisin jotai heidän [asiakkaiden] valitsemista tavaroista, mutta ei riitä kieltä. Irina (Я же говорю, что я люблю общаться с людьми, и мне очень не хватает. Вот даже в том же магазине, я бы с удовольствием поболтала бы с какими-то покупателями, может, что-то им бы посоветовала. Да, и обсудила бы что-то, может, из выбранных вещей, но вот не хватает языка в этом плане. Ирина)

Aleksandr myös selittää oppimisen välttämättömyyden luonteensa ominaisuuksilla.

(17) Mä oon itse saman sosiaalinen kuin kaikki venäläisetki. Täytyy opiskella lisää. Aleksandr (Я сам такой же общительный, как все русские. Надо учить еще. Александр)

Kärkkäinen ja Mononen (1999) myös nostavat esille sosiaalisten suhteiden merkityksen ikääntyneiden elämänlaadun kannalta. Heidän haastateltavillaan kielitaidottomuus oli esteenä uusille kontakteille. Riittämättömillä sosiaalisilla suhteilla oli kaikesta eniten vaikutusta

haastateltavien viihtyvyyteen. (mts. 134)

Tutkimukseni haastateltavien tavoitteet suomen kielen oppimisessa ovat vaihtelevia, mutta samalla niiden väliltä löytyy paljon yhtenäistä. Huomattavin ja selkein syy kielen opiskelulle kaikkien oppijoiden näkökulmasta on nimenomaan sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Kaikki haastateltavat ovat täysin samaa mieltä kielen omaksumisen välttämättömyydestä sosiaalisten suhteiden kannalta. Omista kiinnostuksistaan ja luonteen ominaisuuksistaan sekä muista yksityiskohdista riippuen sosiaalisuus voi esiintyä eri muodoissa, mm. työllistyminen, harrastukset, kurssilla käyminen, ym.

5.2 Oppimista vaikeuttavat tekijät

Ikääntyneiden maahanmuuttajien kielenopetusta käsitellessä on erittäin tärkeää ottaa huomioon prosessiin negatiivisesti vaikuttavat tekijät ja samalla saada selville, mikä oppijoiden mielestä tekee opetuksen haastavaksi. Aineistoni perusteella oppimisprosessissa voi välttää potentiaalit haasteet järjestämällä mukavan ilmapiirin ottaen huomioon kohderyhmän erikoispiirteet.

5.2.1 Fysiologiset syyt

Mononen ja Straszer (2017: 148) toteavat kaksikielisiä vanhuksia tutkivissa artikkelissaan, että haastateltavat viittasivat huonoon muistiinsa ja kuuloonsa usein selittäen erilaisia vuorovaikutusongelmia. Melkein kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet myös usein perustelivat kielenoppimisen haasteita samalla tavalla. Aleksandr oli ainoa haastateltava, joka ei maininnut mahdollisia fyysisiä vaivoja ollenkaan. Muut viittasivat oppimisprosessin hankaluuksista kertoessaan ensinnäkin ikääntymisen aiheuttamiin fysiologisiin muutoksiin.

Irina väitti, ettei ole koskaan aiemmin valittanut fysiologisista häiriöistä opiskelun kontekstissa, mutta viimeiset kaksi vuotta (60 ikävuodesta alkaen) kuulo-ongelmat alkoivat haitata

oppimista huomattavasti.

(18) No mulla on vaikeus siinä mielessä, että kuulo on huonontunut tosi paljon. *(suruisena)* Tämä on mulle tosi iso ongelma sekä suomen ja minkä tahansa muun kielen oppimisen kannalta. Joskus mä en saa yhtään mitään selville ollenkaan! Irina

(Но у меня еще сложность с тем, что у меня стал плохой слух. *(с грустью)* Для меня вот это оочень большая сложность в плане изучения и финского языка, и любого другого. Я вот иногда на слух вот просто не улавливаю! Ирина)

Kuulohäiriöt ovat vaikuttaneet todella negatiivisesti sekä Irinan opiskelun-, että yleensä elämänlaatuun. Hän kiinnitti huomiota monesti siihen, että huono kuulo luo hänelle koko ajan uusia haasteita muun muassa työpaikalla puhelinkeskustelujen aikana.

Nadezhda puolestaan korosti, että heikkenevä näkö osoittautuu oppimisen hidasteeksi. Samalla tämä oppija kiittää kurssiopettajiaan, jotka ottavat sellaiset fysiologiset häiriöt huomioon opetusprosessin järjestäessä.

(19) [Kurssilla] annetaan tekstejä [luettavaksi]. Ja mä näen huonosti. Mutta yleensä opettajat tekevät meille [tekstit] isommin kirjaimin. Ja juuri isoin kirjain, koska meillä kurssilla käy jopa yli 80-vuotias mummo sekä 70-80-vuotiaita oppijoita. Mua pidetään aika nuorena. Siis kiitos heille! Nadezhda
(Тексты бывают. Ну что я плохо вижу. А вообще это нам уже и преподаватели вот как бы покрупнее. И какой-то какую-то какой-то текст именно в крупном плане, потому что у нас же на этих курсах это даже за 80 уже бабушке, 70-80. Я ещё считаюсь молодая! Так что спасибо им! Надежда)

Mononen (2016) mainitsee, että vanhat ihmiset viittaavat keskustelutilanteissa usein omaan muistamattomuuteensa, eikä sitä yritetä salata. Asioiden unohtamisesta puhuivat myös tämän tutkimuksen haastateltavat. Monet heistä viittasivat siihen, että ikääntymisen aiheuttama muistiongelma on vahvempia negatiivisia vaikutteita kielen oppimisessa.

(20) No kato ku ikä on jo semmone, nii muisti on jo tosi huono. Tämän takia on aika vaikeaa muistaa. Jos ei käytä jotain sanoja, nii ne poistuvat silmänräpäyksessä.” Irina

(Ну, видишь, поскольку возраст уже, то память уже совсем плохая. Поэтому достаточно сложно запоминать. Если не используются какие-то слова, они улетучиваются моментально. Ирина)

Nadezhdan mieli muuttui hetken päästä surulliseksi, kun hän alkoi puhua omista muisti-häiriöistään ja niiden vaikutuksesta uusien sanojen oppimiseen. Hän on varma, että nimen-omaan heikkenevä muisti häiritsee suomen kielen oppimista muita mahdollisia esteitä eniten.

(21) No me kun ajettiin uimahallille, mä kertosin itsekseni jokaista sanaa, tajusin, mutta sitten mun huomiota kiinnitettiin johonkin muuhun hetkeksi ja siinä se! Mä en muistanut enää mitään! Mä koko matkan ajan kertosin, noin 10-15 minuuttia. Mä en tiiä, miks näin (*suruisena*). Nadezhda

(Ну мы ехали до Бассейна, я про себя повторяла-повторяла каждое слово, вникала, но у меня отвлекли на секунду, и все! Всё я уже забыла! Я всю дорогу ехала, минут 10-15 повторяла. Я не знаю, почему (*с грустью*). Надежда)

Tästä huolimatta Nadezhda ei anna perille opiskelussaan. Hän on sitä mieltä, että jos huomaa huonon muistin haittaavan oppimista, ei saa tehdä opiskelussa pitkiä taukoja.

(22) Joka tapauksessa täytyy, koska jos sattuu olemaan tauko, nii sitten kaikki, mitä tiesi, unohtuu heti. Täytyy kerrata säännöllisesti jotai uusia sanoja. Ja olkoon niin, ettei muista kaikkea heti, mutta ne [sanat] tulee päähän pikkuhiljaa. Joo, kun on iso tauko tai niin kuin nyt talvella oli, sanat unohtuu niin nopeasti... Nadezhda

(Чтобы все равно надо, потому что, если есть перерыв, даже то, что ты знала, ты забудешь тут же. Надо-надо, чтобы это постоянно повторялось-повторялось, какие-то новые слова. Они, пусть ты их не можешь запомнить, но они в голове как-то вот уже откладываются. Да, когда большой перерыв или вот сейчас, вот зимой, был перерыв, забывается так быстро,

слова... Надежда)

Viola on täysin samaa mieltä Nadezhdan kanssa. Keskustelumme aikana hän myös puhui pitkien taukojen haitteellisesta vaikutuksesta.

(23) [Kerran] tauko sattui olemaan. Ja ton tauon jälkeen mä unohdin tosi paljon mitä. Ja tästä [tilanteesta] kerrottiin, että jos tauko kestää vähintään 3 kuukautta, nii seuraukset on odotettavissa. Tää on totta. Viola

(Случился перерыв. И вот после этого перерыва я очень много забыла. Об этом говорили, что если 3 месяца перерыв, могут начаться последствия. Это правда. Виола)

Nadezhda ja Irina kiinnittivät paljon huomiota opetuksen mahdollisten taukojen kielteiseen vaikutukseen. Oppijoiden intonaatioista huomasi, että pitkät lomat ja muut välit pelottaa heitä, sillä muistihäiriöt saattavat pyyhkiä pois kaikki aiemmin opitut aiheet.

Terveyden ja oppimisen tehokkuuden yhteyden aihetta jatkaa Olga, joka on varma oppimisen tulosten riippuvan oppijan fyysisestä kunnosta eikä kuulo-, näkö- tai muistihäiriöistä, kuten edellä mainittiin. On syytä myös lisätä, että Olga ei viittaa ikääntymisen aiheuttavien fysiologisiin muutoksiin, vaan juuri oppijan yleiseen fyysisen kuntoon. Aktiivisena urheilijana Olga uskoo kiinteän siteen olevan fyysisen ja mentaalisen terveyden välillä, mikä heijastuu ehdottomasti oppimiseen tuloksiin.

(24) Fyysisestä terveydestä muun muassa monet asiat riippuu. Se, miten pää toimii yleisesti, [on erittäin tärkeää] tehokasta oppimista varten. Ja sillä on tosi valtava rooli. Sanoisin, että suunnilleen 70 prosenttia, mistä riippuu [oppimisen] tehokkuus. Nimenomaan tästä, eikä ees iästä, vaan fyysisestä terveydestä. Olga (От физического здоровья в том числе очень многое зависит. То, как работает голова целом, для продуктивного обучения. Причём это очень большой процент. Я бы сказала даже процентов 70 от чего зависит восприятие. Именно от этого, даже не от возраста, от именно от физического состояния. Ольга)

Kuten mainittiin aiemmin, Olga on moneen vuoteen harrastanut joogaa, mikä hänen mielestään auttaa erinomaisesti pysymään terveenä ja nuorena pitkään. Vastauksissaan Olga kiinnitti monesti huomiotani juuri siihen, että aktiivinen elämäntyyli ja urheilu auttavat häntä säilyttämään mentaalista terveyttä, mikä ehdottomasti tukee kielen oppimista puolestaan. Hän on täysin varma, että oppijan ikä ei vaikuta oppimisen tuloksiin. Ihminen voi kontrolloida fyysistä ja mentaalista terveyttä itse, minkä seurauksena on juuri hyvät saavutukset kielen oppimisessa. Kuten huomaa myös Grönberg (2014), liikunta ja fyysiset harjoitteet toimivat tehokkaina avustajina muun muassa aivojen treenaamisessa. (mts.: 17-22)

Aleksandr on samaa mieltä Olgan kanssa siitä, että iän vaikutusta oppimiseen usein yliarvioidaan. Hänen sanojensa mukaan viittaukset ikääntymiseen ovat pelkkiä valituksia, jolloin ihminen ei viitsi jättää mukavuusaluettaan taakseen.

(25) Mikään ei riipu iästä. Kaikki riippuu ihmisestä. Joku on sosiaalinen. Joku ei. Joo, kaikki on mahdollista! Mutta täytyy olla vuorovaikutusta, ja sitten kaikki etenee hyvin. Mutta jos käydä pelkästään kurssilla ja siinä se, opiskella katsoen oppikirjaan, sitten ei. Nii, kuten sanoin jo, se, mitä opetetaan ja mitä kohdataan käytännössä, on aivan erilaisia asioita! Aleksandr

(От возраста ничего не зависит. Все от человека зависит. Кто-то общительный, а кто-то нет. Да, все можно! Только вот, я говорю, надо вот общение, и тогда все будет хорошо. А вот если просто ходить на курсы, и все...учить, в учебник смотреть, нет. Но я вот говорю, что обучают и то, что на практике – совершенно разные вещи! Александр)

Kun tutkitaan ikääntyneiden opetuksen erityispiirteitä ja opetusprosessiin liittyviä haasteita, mainitaan todella usein fysiologisia vaivoja, kuten muisti-, kuulo- ja näköhäiriöt. (ks. esim. Grönberg 2014; Hänninen 1991; Hellsten 2012; Salonen 2018) Jotkut tämän tutkimuksen haastateltavista viittasivat kuitenkin siihen, että päinvastoin kielen oppiminen auttaa säilyttämään mielenterveyttä ja pysymään nuorempana pidempään. Grönberg (2014: 17-22) sanoo tutkimuksessaan, ikääntyneiden aivot tarvitsevat virikkeitä ja aktiivista ponnistelua.

Tällaisena ponnisteluna toimii myös kielenoppiminen. Näin Viola sanoi monesti, että ikääntyneiden on edes pakko opiskella mielen sairauksien ehkäisyyn.

(26) Ei, ei missään nimessä oo mitään negatiivista [oppimisessa]! Päinvastoin, aivot alkaa toimia paremmin. Kuten tutkijat kirjoittaa, jopa uudet aivosolut syntyy. Siitä on hyötyä elimistölle ensinnäkin, jos ikääntynyt ihminen tarttuu opintoihin. Nii, täs motivaatio on itsestään seuraava: jotai hakea, jotenkin liikkua. Nii, liikkua jotenkin, hankkia uutta. Jos pysyä kotona kuihtuen, mikä tahansa voi tapahtua. Viola

(Нет, ни в коем случае негативных нет! Наоборот, шевелиться начинают шарики наши в голове больше. Как пишут учёные, что образуются новые клетки даже, нервные. Это польза для организма прежде всего, если человек в возрасте начинают учиться новому. Да, тут мотивация сама такая: что-то искать, как-то шевелиться. Да, двигаться как-то, что-то новое узнавать. Если сидеть и закидать на месте, что угодно произойдет. Виола)

Monet muutkin haastateltavat kertoivat oppimisen positiivisesta vaikutuksesta terveyteen. Esimerkiksi Aleksandr puhui seuraavasti:

(27) Ensin [oppiminen] eteni vaikeasti, mutta sitte aivot alkoi toimia niin kuin itsestään. Eli se, että mä opiskelen, parantaa mun muistia sittemmin, kuten huomaa. Aleksandr

(Сначала и шло тяжело, а потом мозг же стал работать как вот сам. То есть то, что я учу, дак оно потом память мне и улучшает, получается. Александр)

Aleksandrin mukaan kielessä voi päästä pitkälle ainoastaan käytännössä. Alkuvaiheessa kurssilla käyminen on hänen mielestään epäilemättä välttämätön tehtävä, myöhemmin kuitenkin kannattaa siirtyä tosielämän tarjoamiin käytäntötilanteisiin. Tästä huolimatta, kuten Aleksandr on itse huomannut, ihmisiä on moneksi, ja ikääntyneiden keskuudesta usein löytyy paljon epävarmoja oppijoita, joiden on todella hankalaa ottaa kieltä arkielämässä käyttöön.

5.2.2 Epävarmuus

Ikääntyneellä maahanmuuttajalla on nuoriin verrattuna suurempi riski syrjäytyä uudessa maassa sekä ikänsä puolesta että kuuluessaan vähemmistökansaan. Riskiä voi lisätä oma kulttuuri, johon kuuluu esimerkiksi toisenlaiset perinteet vuorovaikutuksessa vieraiden kanssa (Sarvimäki 2008: 91) sekä sen uuden yhteiskunnan aiheuttama epävarmuus. Todella usein ikääntyneet oppijat tuntevat epävarmuutta paljon enemmän kuin nuoret, siksi usein heidän sopeutumisensa uusiin olosuhteisiin sujuu hitaammin. Epävarmuuden takia kielen hyödyntäminen voi tuntua heille erittäin haastavalta tehtävältä. Monet ikääntyneet oppijat ujostelevat koroostustaan sekä mahdollisia virheitä enemmän kuin nuoremmat. Viola kertoo omasta tilanteestaan seuraavasti:

(28) Mä en hae melkein mihinkään, ellei oo pakko. Jos vaikka kysyn jotai myyjältä, mut tosi harvoin. Mä pelkään, että sanon ja mua ei ymmärretä. Tai että mä teen lauseen väärin. Nii, mä pelkään tuomitsemista, joo. En oo koskaan kohdannut tätä, että tuomittais, ei, en koskaan. Mutta joka tapauksessa olen huolissani, että kohtaan joskus. Joo, semmone luonne mulla on varmaan. Viola
(Я не обращаюсь почти никуда, если нет необходимости. Если только к продавцу, но это редко. Я боюсь, что я скажу, а они не поймут. Что я неправильно построю предложение. Вот как-то я боюсь осуждения, да. Никогда не было такого, что действительно столкнулась с этим осуждением, нет, не было. Но все равно волнуюсь, что оно будет. Да, такой характер, видимо. Виола)

Viola kertoi epävarmuuden häiritsevän häntä kielen käytössä. Hän käyttää suomea arkielämässä todella harvoin, koska ajattelee kielitaidon olevan liian heikko. Myöhemmin Viola mainitsi, että kielitaito on heikko, koska on vähän vuorovaikutusta suomeksi. Tämä on nimenomaan se tilanne, jota Wolfgang Klein (1986: 16) nimittää spontaanin kielenoppimisen paradoksiksi (ks. alaluku 3.3 s. 15-16). Tutkimukseni aineistosta löytyy myös muut esimerkkitilanteet, kun oppija osoittaa samaan ongelmaan, jonka lähtökohtana on useimmiten kielenoppijan epävarmuus.

Ihmisten personaalisuuden ja kielen oppimisen väliset suhteet ovat nykyään tutkimisen alkuvaiheessa. SLA:n (Second Language Assosiation) tutkimukset ovat kuitenkin osoittanut, että oppijan luonteen ominaisuudet pystyvät vaikuttamaan kielen omaksumisen nopeuteen. Näin ollen tiedonhaluiset sosiaalisesti aktiiviset oppijat hankkivat enemmän uusia saavutuksia verrattuna umpimielisempiin oppijoihin (Ortego 2009: 199-200).

Nadezhda mainitsi, että joskus ollessaan epävarma kysymyksensä tarkoituksenmukaisuudesta hän ei edes uskalla kysyä suomen opettajalta kurssin aiheeseen liittyvistä asioista. Hän viittasi myös siihen, että äärimmäinen kysyminen voi vaikuttaa muille tyhmyyden merkiltä.

(29) No mun vieressä istuvat naiset, jotka, vaikka he huonosti puhuvat, mutta he ymmärtävät [suomea]. Ja mä ujostelen sanoa, etten ymmärrä. Hän [opettaja] selittää, miksi näin ja näin. Mutta kun ei ymmärrä, se on tosi vaikeaa. Nadezhda (Ну и сидят рядом около меня женщины, которые уже, пусть они плохо говорят, но они понимают, и я стесняюсь сказать, что я не поняла. Она объяснит, почему да как. А тогда ты не понимаешь, это очень сложно. Надежда)

SLA:n tulokset osittivat, että todella monet kielenoppijat kärsivät ahdistuksesta silloin, kun heidän täytyy puhua opittavaa kieltä ensinnäkin laajalle yleisölle. Tällaisissa tilanteissa ilmenevää jännitystä ja pelkäämistä ei kuitenkaan yhdistetä oppijoiden personaalisuuteen. Monet ihmiset kertoivat kokeneensa kovia levottomuuden tunteita, jännitteitä ja jopa pelkoja, kun he edes ajattelevat vieraita kieliä. (mts.: 200)

Näin peläten puhua suomea oppitunnin aikana ja jättämällä oppimisen epäselvät kysymykset ratkaisematta Nadezhdan kielen oppimisen prosessi hidastuu ja lisää oppijalle stressiä.

Jotkut haastateltavat sanoivat, että tämäntyyppinen liiallinen epävarmuus ärsyttää heitä itseään.

(30) Mulle puhutaan jotai silmät pyöreinä, hämmästyneenä, koska en ymmärrä

[mitä mulle puhutaan] (*ärsyttyneenä*)... Ja mun kannattaisi sanoa, että toistaisitko tai puhuisitko hitaammin. Mähän pystyn pyytämään näin, pystyn. Mut mä oon hiljaa, ujostelen varmaan. Mitä jos tämänkin sanon väärin. Ja sittemmin omin voimin joudun hakemaan, mitä en ymmärtänyt. Ja tämä vie mut vähän semmoseen epämiellyttäviin tunteisiin. Ja vihaan itseäni. Viola

(Мне что-то говорят и глаза раскрыли, удивляются, что я не понимаю (*обозленно*)... А мне бы надо сказать, что повторите снова, или медленно. Я же могу так попросить, могу. А я молчу, стесняюсь тоже что ли. Вдруг и это не скажу правильно. А потом сама сижу ищу, что не поняла. А это немножко приводит в такое неприятное чувство. И сержусь на себя, главное. Виола)

Kaikki epävarmuudesta kärsivät haastatteleman todistivat sen haittaavan kielen oppimista erittäin paljon eivätkä salaa sitä, mutta samalla valittavat, etteivät voi ongelmalle mitään.

SLA:n tutkimusten mukaan toisen kielen käyttöönottoon sekä kielenkäyttäjän kommunikatiiviseen varmuuteen vaikuttaa ensinnäkin kaksi faktoria – emotionaalinen tausta sekä käsitys omasta pätevyydestään. (mts.: 203.) Näin ollen sosiaalisesti aktiivinen Irina myös aloittaa suomenkielisen puhumisen ainoastaan ollessaan varma puhuttavan oikeudesta:

(31) Mulla on semmone vaikeus, kuin monilla muilla venäläisillä: me halutaan puhua oikein! Ja se muuten haittaa paljon, tosi paljon! Että täytyy sanoa oikein. Koska ne ulkomaalaiset, jotka on tulleet Iranista tai Syyriasta, he ei välitä tästä. He puhuvat, puhuvat tosi nopeasti, ja kyllä joskus väärin, mutta... Meillähän [venäläisillä] on semmone erikoispiirre! Irina

(У меня еще сложность в том, как и у многих русских: мы хотим говорить вот правильно! И это, кстати, очень мешает, очень! Что надо сказать правильно. Потому что вот эти иностранцы, которые приехали из Ирана, из Сирии, вот они, их это как-то не останавливает. Они говорят, очень быстро говорят, и пусть неправильно, но ... А у нас такая какая-то фишка вот есть! Ирина)

Irina selittää samantyyppistä ongelmaa luonteensa ominaisuuksilla ja jopa

kansallispiirteillä. Hänen mielestään melkein kaikki venäläiset kiinnittävät äärimmäisen paljon huomiota puheen virheettömyyteen, mikä vaikuttaa negatiivisesti sen sujuvuuteen. Tällaisen mielipiteen syynä voi olla Irinan ja hänen venäläisten kavereidensa akateeminen koulutus, sillä usein monet akateemisesti koulutetut ihmiset suhtautuvat pieniinkin virheisiin kriittisesti nimenomaan hyvin kehitetyn kriittisen ajattelutavan takia.

Omassa haastattelussaan Aleksandr myös otti kantaa tähän aiheeseen. Hän oletti, että nimenomaan akateemisesti koulutetut maahanmuuttajat kärsivät enemmän virheiden tekemisen pelosta:

(32) Minähän en oo psykologi enkä psykiatri – ei oo syytä ujostella! Aleksandr
(Я же не психолог и не психиатр – чего стесняться-то? Александр)

Haastattelun aikana psykologin tai psykiatrin ammatin esimerkillä Aleksandr viittasi monesti korkeakoulutettuihin ihmisiin. Oppijan mielestä ”liian viisaat ihmiset” ovat tottuneet täydellisyyteen, minkä takia ajattelevat puhuttavan muotoa enemmän kuin sisältöä.

5.2.3 Opetukseen liittyvät ongelmat

Oppimisen resultatiivisuudesta keskustellessamme kaikki tutkimukseni haastateltavat nostivat esille kielikurssiryhmänsä heterogeenisuuden. Toiset kielenoppijat pitivät tätä ominaisuutta positiivisena tekijänä ja toiset taas negatiivisena. Esimerkiksi Aleksandr tykkäsi ryhmänsä monipuolisuudesta. Hänen mielestään tämä on hyvä keino, jolloin vahvemmat oppijat pistetään auttamaan heikompia, ja näin ollen muodostuvat uudet ihmisten väliset suhteet.

(33) Siellä [kurssilla] jos jokin tehtävä oli, niin miten tehdä sen oikein? Eli jos oli jotai kysyttävää, nii he [vahvemmat oppijat] auttoivat niitä, jotka vähemmän [osasivat kieltä], joo. Totta kai sanakirjan parissa ei pysty istumaan koko ajan. Sekä jos joku ujosteli opettajaa, nii meikäläisiä ei. Aleksandr
(Там какое задание надо делать. Как правильно? То есть какие-то если вопросы были, они нам помогали. Ну, то есть хорошо, что более сильные

могли помочь тем, кто меньше, да. Конечно, потому что со словарем-то не всегда будешь сидеть. Да и если кто стеснялся учителя там, а наших нет. Александр)

Aleksandrin kommentista huomaa, että käyttäen sanaa ”meikäläiset” hän näkee ryhmänsä olevan yhtenäisenä yhteisönä, jossa kaikki osallistujat ovat samanveroisia. Opettajan status ryhmässä puolestaan eroaa oppijoiden statuksista: opettajaa ujustellaan, kun taas muita ryhmäläisiä ei. Heterogeenisuuden aiheuttama ryhmäläisten aktiivisempi vuoroavustus ja sen seurauksena syntyvät uudet ihmiskontaktit ovat Aleksandrista erittäin positiivinen asia, joka kielitaidon lisäksi parantaa muun muassa oppijoiden mielialaa ja tekee oppimisilmapiiristä viihtyisämpi.

Myös Viola tuo esiin sen, että heterogeeninen ryhmä voi vaikuttaa oppimiseen myönteisesti. Hän muistelee kielikurssinsa ryhmää todella lämpimin sanoin. Heterogeenisen ryhmän huomattavin ominaisuus, josta oppija puhuu, on ystävällisyys ja vastavuoroinen apu.

(34) No joo, oli vaikeaa. Mutta tosi hyvä ilmapiiri oli. Oli niin kuin kodikasta ja rauhallista, noin 10 henkilöä, joskus vähemmän oli. Erilaisia ihmisiä oli siellä. Nuoriaki oli paljon, muutama iäkäs kävi. Mä oli kaikista vanhin. Ilmapiiri oli semmone ystävällinen, että istuttiin ympyrään ja keskusteltiin ilman negatiivisia psykologisia vaikutteita. Oppiminen eteni tosi hyvin huolimatta siitä, että kaikki oli eri-ikäisiä ja -tasoisia. Mutta autettiin toinen toista. Viola

(Ну да, и тяжело было. Но очень хорошая обстановка была. Как-то так уютно было и спокойно. человек 10, может, тоже иногда меньше приходило. Разные люди там были. И молодых много было, несколько человек в возрасте были. Я самая старшая была. Атмосфера такая дружелюбная, что садились в кружок и так очень без каких-то лишних психологически негативных воздействий друг с другом общались. Всё шло очень хорошо вперед, несмотря на то что были все разного возраста и уровня. Зато помогали друг другу. Виола)

Kielikurssinsa ryhmän heterogeenisuudesta puhuessaan Olga esitti täysin vastakkaisen mielipiteen. Vastauksissaan hän kiinnitti huomiota sekä ryhmänsä oppijoiden eri-ikäisyyden

että erilaisten kielitaitotasojen vaikuttavan todella kielteisesti kielikurssilla viihtymiseen.

(35) No joka tapauksessa mua järkytti hirveästi, koska ryhmä oli sellainen. He omaksuvat nopeasti. Tämä käyty läpi – jatketaan eteenpäin. Eli ryhmän taso oli niin monipuolinen. Ja oppijat vaikka mistäpäin! Tosi paljon virolaisia meillä oli. Viron ja suomen kielet onhan samantyyppisiä. Heidän oli paljon helpompaa. Ja kielitaso alussa myös. Erilaiset ikäkategorioidet. Se oli kyllä vaikeaa mulle. Mä jouduin harjoittelemaan 10 kertaa enemmän kuin muut. Olga

(Но всё равно, для меня был это шок, потому что группа была вот такая. Они быстро всё схватывают. Вот это прошли, пошли дальше. То есть уровень группы такой многообразный, скажем. И кто откуда! Очень много у нас было эстонцев. Эстонский язык и финский язык они, в принципе, очень похожи. Было гораздо проще вот. Да и уровень подготовки. Разные возрастные категории, было разное. В этом было, конечно, сложность мне. Мне приходилось заниматься раз в десять больше, чем, допустим, всем остальным. Ольга)

Esimerkissä 35 Olga viittaa muun muassa siihen, että virolaiset omaksuvat suomea tehokkaammin venäläisiin verrattuna, sillä hänen mielestään sukukielen oppiminen on paljon vaatii oppijalta vähemmän.

Keskustelumme aikana Olga viittasi monta kertaa eri-ikäisessä ja -tasoisessa ryhmässä tapahtuvan oppimisen johtavan sokkitilanteisiin. Hänen mielestään nuoremmat ja helpommin kieltä omaksuvat ryhmäkaverit eivät pysty auttamaan häntä, vaan päinvastoin heidän paremmat tuloksensa oppimisessa aiheuttavat riittämättömyyden tunteet ja alemmuuskompleksit.

(36) Ja alkaa ahdistaa itseään siinä mielessä, että kato, miten he tekee ja omaksuu! Entäs sä, miks sä oot niin tyhmä? Etköhän pysty tätä ymmärtämään? Et pysty (*kovemmalla äänellä*)! Sehän on yksinkertaista. Jokin on väärin. Kieltä ei saa opiskella sokissa, täytyy avautua kielelle kaikilta puolilta: psykologiselta ja kaikilta muilta, että oppia sen. Olga

(Начинаешь себя ущемлять, в том, что вот ты посмотри, как они будут, воспринимают! А ты, почему ты такая тупая? Никак не можешь этого понять?)

Не можешь (*громче прежнего*)! Это же элементарно. Что-то не так. Учить язык не надо быть в шоковом состоянии, надо открыться этому языку во всех планах: психологическом и во всех, чтобы изучать. Ольга)

Nadezhdan ja Irinan mielipiteet ryhmien heterogeenisuutta kohtaan ovat lähempänä Olgan asennetta.

(37) Mä kävisin mielelläni opiskelemassa niitten kanssa samassa ryhmässä, jotka on samalla tasolla kuin mä itse. Koska toisaalta on hyvä pyrkiä vahvempien saavutuksiin, mutta he kuulee ja heti tulkkaa. Mä en ennätä edes ajatella! Tehtävä on jo ohi! Kysymys ratkaistu! Kun mun tasolla kaikki on, nii muut myös muistelee saman tuskallisesti kuin mä: mitä tää tarkoittaa, miten tän sanoa, mitä ja miten. Nadezhda

(Я бы хотела ходить заниматься с теми, кто на моём уровне. Так, с одной стороны, хорошо тянутся за теми, у кого хорошие уровни, но они слышат и тут же переводят. Я не успеваю даже подумать! Уже всё уже! Вот вопрос решен! Когда мой уровень, они будут также как и я мучительно вспоминать: что это означает, как это сказать, как это вот это, другое. Надежда)

(38) Mä haluaisin, että ryhmä olisi suunnilleen samanikäinen. Samanikäinen ja myös samantasoinen, joo. Irina

(И хотелось бы, чтобы группа была примерно такого же возраста. Примерно одного возраста и одного уровня, языкового, да. Ирина)

Edellä olevasta kommentista huolimatta omasta kokemuksestaan kertoen Irina mainitsi, ettei ole koskaan kärsinyt Olgan esimerkkien esittämistä ongelmista. Selityksenä tähän voi olla se, että verrattuna Olgaan Irina ei ole aloittanut kielen oppimista Suomessa täysin alusta. Irinan asema heterogeenisessa ryhmässään kielikurssilla oli siis vahvempien oppijoiden keskuudessa. Oppijaryhmän monipuolisuuden negatiiviseen vaikutukseen on todennäköisesti syytä viitata silloin, kun tarkoitetaan kielenoppimiseen liittyviä hankaluuksia eli kun oppija tulee kielikurssille nollatasoisena ”heikkona” oppijana.

(39) Ei, mun tapauksessa tää [heterogeenisuus]ei ollut esteenä ollenkaan. Koska

kielitaso ei ollut nolla. No mä sanoisin, että oli jopa naurettavaa siellä [kurssilla], koska mä tiesin kaiken. Istuin ja kuiskasin mun miehelle ja pojalle. Irina (Нет, вот в данном случае для меня это не было преградой вообще. Потому что уровень был не нулевой. Ну, я скажу, что мне, конечно, было вообще смешно там, потому что я все это знаю. Сидела и подсказывала мужу и сыну. Ирина)

Nollatasosta oppimisensa aloittaneella Olgalla oli puolestaan aivan toisenlainen rooli heterogeenisessä ryhmässä, minkä takia hän on saanut päinvastaisia vaikutelmia jäsenyydestään ryhmässä.

Norton (2000) on tutkinut laajalti identiteetin vaikutusta kielenoppimiseen. Hänen mukaansa ihmisen kulttuuritaustan olennaisena osana identiteetti vaikuttaa huomattavasti oppimisen tehokkuuteen (mts.: 5). Tästä syystä heterogeenisissa ryhmissä oppiminen saattaa vaikuttaa monille oppijoille erittäin haastavalta. Myöhemmin, kun syvemmän kielen omaksumisen kautta oppija lähestyy uuden kotimaansa identiteettiä, oppiminen myös alkaa tuntua helpommalta.

Oppimisprosessin hankaluuksista keskustellen monet haastateltavat puhuivat suomea suomeksi- periaatteesta. Oppimisensa alkuvaiheessa kukaan tutkimukseeni osallistuneista ei suhtautunut suomenkieliseen opetukseen myönteisesti. Monet korostivat vastauksissaan, että nuoremmat saavat varmaan siitä hyötyä, kun taas ikääntyneet oppijat tuntevat ainoastaan lisää hankaluuksia. Lähes jokaisen kielenoppijan vastauksista löytyi ajatuksia tai tarjouksia tukikielen mahdollisesta käyttöönnotosta kielikurssille. Ottaen huomioon sen faktan, että ainoastaan Aleksandr osaa muita vieraita kieliä, tukikielellä tarkoitettiin ehdottomasti venäjää.

(40) Ryhmässä oli yksi venäläinen. Yhdessä ei sallittu istua. Kaikki [opetuksessa] oli vain suomeksi. Jos tulee joku kysymys – hän [opettaja] selitti englanniksi. Englantia mä en ymmärrä myöskään. Ja lopuksi kun mä tuun kotiin, niin mä en tiedä, miks näin ja näin? Tämän takia mun kielenoppiminen meni noin [huonosti]. Jos mulle ois selitetty puoltoista vuotta venäjäksi, miks näin. Mut se [opetus] oli täysin suomeksi. Nadezhda

(В группе один был один там русский. Вместе сидеть не разрешали. Все только на финском. Если есть какой-то вопрос, она объясняет на английском. Английский я тоже не понимаю. И в итоге я приду домой, я вот не знаю, вот почему так почему? Поэтому у меня изучение языка тоже уже прошло вот так. Если бы мне на русском полтора года объясняли, почему так. А это на финском. Надежда)

Olga viittasi samaan ongelmaan ja samalla myös oletti englannin taidottomuuden olevan huomattava puute suomen oppimisessa:

(41) Vaikeinta oli se, että opiskelee kieltä sillä samalla kielellä. Tämä oli mulle tosi hankalaa. Ja joskus, jos mä olisin osannut vaikka englantia, mulle olis selitetty jotain, koska nyt [ilman englannin osaamista] tätä selitystä ei ole. Mitä kaikki nämä asiat [tarkoittavat]? Se [sekavuus] jatkuu ja jatkuu. Ja mä en ymmärrä kieltä! Olga

(Прямо вот тяжелее всего, что учишь язык на том же языке. Вот это для меня было сложно. Причём иногда, если бы я знала английский, мне бы что-то бы разъясняли, потому что нет этого разъяснения. Чего это вот всё? Идёт-идёт. А язык ты не понимаешь! Ольга)

Aleksandr osaa englantia ja puhuu sitä omien sanojensa mukaan melko sujuvasti eikä kärsii vuorovaikutusongelmista englannin kielellä. Tästä huolimatta hän väitti ryhmässä olleen paljon muita saman ikäisiä ja edes vanhempia venäläisiä, joille suomenkielinen opetus vaikutti mahdottomalta:

(42) No kurssit ne on tosi hyviä erilaisten sääntöjen oppimisen kannalta, esim. verbien, mutta [oppimisen] alussa me ei ymmärretty yhtään mitään, voisithan itse hahmotella! Kotona kaikki on venäjäksi. Ja tämä kieli [suomi] on täysin pääteperustainen. Olis vaikka joku venäjänkielinen assari tai ... No englanniksi puhuttiin jotai, mä ymmärsin, mutta monet muut, jotka kävi mun kanssa [kursilla], ei ymmärtäneet mitään. Aleksandr

(Ну курсы, они, в принципе, это хорошо дают это, как правила всякие, там глаголы, но мы-то в начале ничего не понимали вообще, сами представляете, дома все по-русски. А этот язык на окончаниях все. Был бы хоть какой

ассистент по-русски или... Ну по-английски что-то говорили, я понимал, но многие ничего не понимали, кто со мной ходил. Александр)

Monet haastateltavat korostivat vastauksissaan, että tukikielen olemassaolo on erittäin merkittävää nimenomaan suomen oppimisen alkuvaiheessa. Kun tukikielellä tarkoitetaan kuitenkin venäjää, niin sitten tarjouksen toteuttaminen kuulostaa aika mahdottomalta, sillä s2-ryhmät ovat monikansallisia eikä moni muu kurssiryhmän kielenoppija osaa venäjää. Englannin kielen käyttöönotto tukikieleksi kuulostaa sitten todennäköisesti järkevämältä. Tässä tapauksessa kohdataan kuitenkin toiseen tutkimukseeni puitteissa merkittävään ongelmaan: harva ikääntynyt venäläinen maahanmuuttaja osaa englantia.

Kuten edellä mainittiin, haastateltavistani informanteista ainoastaan Aleksandr osaa englantia. Hän opiskeli kieltä koulussa Neuvostoliitossa, mutta hänen mukaansa kielen opetus siellä ei vaikuttanut hänelle tehokkaalta, vaan päinvastoin. Aleksandr on päässyt englannissa pitkälle paljon myöhemmin aktiivisen matkustamisen ja samalla kielenkäytön välityksellä.

(43) No mä osaan olla vuorovaikutuksessa [englannin kielellä]! Ilman mitään [ongelmia]. Mehän käydään lomamatkoilla: oltiin Espanjassa, Ranskassa sekä Kuubassa myös. No totta kai on olemassa paljon paikkoja, missä voi venäjäksi [saada palveluita], mut mä tykkään keskustella englanniksi. Aleksandr (Ну как, общаться могу! Без всяких там. Мы же ездим тоже в отпуск. И в Испанию, и во Францию, и на Кубе были. Конечно, много, где можно и по-русски, но я люблю все равно на английском общаться. Александр)

Tutkimukseni osoittaa, että Aleksandrin englannin kielen osaaminen on kuitenkin tutkimukseni kohderyhmässä poikkeuksellinen ilmiö. Vieraiden kielten hallinta ikääntyneiden venäläisten maahanmuuttajien keskuudessa on melko harva asia. Kaikki haastattelemanani ovat syntyneet Neuvosto-Venäjällä ja asuneet valtaosan elämästään juuri siellä, joten muiden kielten paitsi venäjän oppiminen ei ole ollut heille tyypillistä. Haastateltavat nostivat keskusteluisamme esille tämän aiheen. Monet viittasivat vieraiden kielten oppimisen hyödyttömyyteen,

sillä neuvostoihmiset eivät suurin piirtein matkustaneet Neuvostoliiton ulkopuolelle.

(44) Erityisesti mun sukupolvella, [suhtautuminen] kieliin meillä oli semmone, yleisesti matkustaminen jonnekin... Se oli jotai hyvin harvinaista! Oli semmone suhtautuminen kieliin... Mehän [Venäjällä asuessa] ei matkustettu minnekään. Me asuttiin pelkästi Venäjällä. Olga

(Особенно у моего поколения, вообще к языкам у нас, вообще-то куда-то за границу было ездить... Это вообще диковинка какая-то там вообще! К языкам такое было отношение... Мы же никуда не ездили. Мы же как бы это жили чётко только в России. Ольга)

Nadezhda kertoi, että Venäjällä asuessaan hänellä oli kuitenkin mahdollisuuksia opiskella suomea, sillä hänen miehensä ja kaksi tyttärtä osaavat suomea sujuvasti. Hänen mukaansa tästä syystä perhekieleksi otettiin käyttöön joskus suomea. Nadezhda itse ei ole koskaan osallistunut tällaisiin puhetilanteisiin eikä pyrkinyt oppimaan kieltä ennen Suomeen muuttoa.

(45) Mä puhun, jos lähtee matkalle, niin englantia kyllä auttaa. Mutta meidän aikoina [Neuvostoliiton aikana] ei ollut näin. Ehkä kun istuttiin [pysyttiin kotimaassa] eikä matkustettu ja ajateltiin, että se jatkuu ikuisuuksia. [Kukaan ei kuvitellutkaan], että ruvetaan matkustamaan ulkomaille ja ees asumaan siellä! Olis ollut syytä alkaa oppia [kieltä] perheessä. Mä kuuntelin, mutten kiinnittänyt huomiota. Perheessäni kuitenkin puhuttiin suomea, mut mä en sitä tarvinnut.” Nadezhda

(Я говорю, если поехали путешествовать, вам английский язык это вам поможет. Ну просто в наше время это не так было. Может, тогда сидели, никуда не ездили, никуда не выезжали и думали, так всегда будет. Что будем за границу ездить, а тем более жить там! Можно же было и начинать и в семье учить. Я слушала, но я как-то вот мимо ушей. В семье же тоже мы жили всё равно же говорили по-фински, но мне оно не надо было. Надежда)

Vieraiden kielten oppimisen hyödyttömyydestä neuvostoaikana kertoi myös Irina. Peruskoulussa hän opiskeli saksaa, mutta siitäkään hänen mielestään ei ole ollut paljon hyötyä, koska

oppiminen rajoittui koulun oppitunteihin.

(46) Kun tekee kaiken hyvin [kielen oppimisessa], muttei käytä [sitä] missään. Se on sitte ajanhukkaa. No on kyllä hyvää aivo- ja muistitoimintaa varten. Mehän ei matkustettu minnekään ulkomaille. Sillä aikaa se oli melko vaikeaa. No ei siis ollut ehdottomasti mitään kieliharjoittelua. Irina

(Делаешь хорошо, но ты его не применяешь никуда. Ну это пустая трата времени. Ну так, для развития мозга и памяти. Мы же и не ездили никуда так за границу. В те времена это было достаточно сложно. Ну вот, никакой практики в этом плане, естественно, не было. Ирина)

Haastateltavat ymmärtävät, että on mahdotonta käyttää venäjää yleisenä tukikielenä suomen kurssilla. Vastauksissaan he viittasivat joko ensisijaisesti suomenkielisten selitysten ymmärtämisen ongelmiin tai englannin kielen osaamattomuuteen. Kun oppimisen alkuvaiheessa pelkkä suomenkielinen opetus vaikuttaa melkein kaikille liian haastavalta, englantiakaan osaamattomat tuntevat olevansa ahdistuneita sekä syrjäytyneitä verrattuna muihin ryhmänsä oppijoihin, jos opetuskielenä on englanti.

Tutkimukseeni osallistuneet ikääntyneet suomen oppijat ovat osoittaneet monia tekijöitä, jotka heidän mielestään tekevät kielen oppimisprosessista haastavamman. Heidän mielestään eniten vaikuttavat iän aiheuttamat fysiologiset ongelmat, kuten muisti-, näkö- tai kuulohäiriöt. On kiinnitettävä myös huomiota ikääntyneiden keskuudessa useasti ilmenevään epävarmuuteen, jota voi lisätä myös kielikursseille tyypillinen ryhmien heterogeenisuus tai muiden kielten puutteellinen taito. On syytä myös mainita, että yksikään tähän tutkimukseen osallistuneista ei puhunut uusien teknologioiden olevan esteenä oppimisessa. Ainostaan kerran Nadezhda sanoi lyhyesti, että tietokone on hänelle ylipäättään uutta, mutta oppitunneilla on tukihenkilö, joka auttaa tarvittaessa.

5.3 Oppimisen miellyttävät puolet

Vaikka monille ikääntyneille maahanmuuttajille kielen oppimisprosessi vaikuttaa melko hankalalta, kaikki tutkittavat kuitenkin suhtautuvat opiskeluun myönteisesti. Oppijat ymmärtävät kielen osaamisen etuuksia sekä huomaavat paljon positiivisia asioita, joista he saavat mielihyvää. Tässä alaluvussa selvitän, mistä tutkimukseeni osallistuneet ikääntyneet kieltenoppijat tykkäävät opetuksessaan eniten ja mikä tekee heidän mielestään prosessista mahdollisimman stressitön.

5.3.1 Kielikurssit ja niiden sosiaalinen rooli

Jokainen tutkimukseni haastateltava paitsi Aleksandr pitää kielikurssien olevan merkittävänä oppimisen tukena. Irinan mielestä pelkkä kurssien olemassaolo voi olla erittäin tärkeä maahanmuuttajille.

(47) No ylipäänsä niitten [kurssien] olemassaolo, sehän on jo hienoa! [Maahanmuuttajille] annetaan mahdollisuus oppia kieltä. Tää on ehdottomasti ihanaa. Irina
(Ну вообще то, что они существуют, это уже здорово. Дают возможность изучать язык. Это бесспорно здорово. Ирина)

Aiemmin alaluvussa 5.1.1 esimerkissä 55 mainittiin, että Nadezhda pitää kielikurssiaan jopa arkipäivänsä keskeisimpänä toimintana. Hänelle kurssilla käyminen toimii selvästi tylsyyden torjujana. Oppimisprosessi kurssilla vaikuttaa Nadezhdalle melko vaikealta, mutta kaikesta huolimatta hän pitää kurssille osallistumisesta ja hänellä on siellä oma lempitoimintansa. Suomenkielisten numeroiden osaaminen on Nadezhdan vahva puoli oppimisessa ja erilaiset numeroihin liittyvät tehtävät piristävät häntä todella paljon.

(48) Mutta se [aihe], mikä multa onnistuu, on numerot. Tässä aiheessa mulla ei oo ollenkaan kysymyksiä. Mutta asia on siinä, että kun mulle sanotaan numero, mä mietin pitkään, tulkkaan, mutta itse pystyn sanoo [minkä tahansa numeron] helposti. Jos mua pyydetään: ”Sano 37”, mä sanon heti. Eli tämä onnistuu tosi

hyvin multa! Nadezhda

(А есть что у меня хорошо получается это числительное. Да вот тут у меня вообще вопросов нет. Но дело в том, что самое интересное что у меня бывает, что говорят числительные, я долго соображаю, перевожу, а сама могу сказать. Если мне скажешь: «Скажи 37», я без вопросов скажу. То есть вот у меня получается! Надежда)

Suomen kielen kurssien sosiaalinen merkitys nousi esille myös Salokankaan ja Tossavaisen (1999: 60) raportissa, jossa todettiin, että kielikursseilla on tärkeä funktio ikääntyneiden oppijoiden sosiaalisiin suhteisiin. Viola kuvailee myös sen sosiaalisen merkityksen seuraavasti:

(49) No ja kurssilla myös täytyy [käydä]. Meillä ei oo nyt enää mahdollisuutta tehdä työtä, mutta eihän tarvi istua kotona! Viola

(Вот и на курсы поэтому надо тоже. Работать нам уже не поработать, а дома чего сидеть? Виола)

Omasta kurssiopetuksestaan muistellen Viola kertoi erittäin lämpimästi opetuksestaan kurssilla Helsingin venäjänkielisessä *Tsaika*-klubissa. Tämä haastateltava on erittäin kiitollinen opettajien ymmärryksestä ja kunnioitettavasta suhtautumisesta ikääntyneitä oppijoita kohtaan.

(50) [Opettaja on] tosi ystävällinen. Hän ottaa huomioon ikääntymisen vaikutukset ja muuta. Ja suhtautuu meihin sydämellisesti, koska mä voin hahmotella itsekin: ikääntynyt ihminen istuu [luokkahuoneessa]. Jos sille on jotai epäselvää, se voi tulla ärsyyntyneeksi, alkaa paha olo ja verenpaine voi nousta. Viola

(Очень доброжелательно, конечно. Скидку на возраст делает, и все там. Нежно с нами обращаются, потому что я представляю: пожилой человек сидит. Если ему что-то непонятно, у него, может, внутри какое-то раздражение, ему станет плохо, у него может подняться давление. Виола)

Aiemmin esimerkissä 19 alaluvussa 5.2.1 Nadezhda myös kertoi todella lämpimästi omista suomen opettajista, jotka suhtautuvat ikääntyneisiin oppijoihin erittäin kohteliaasti

ottaen huomioon iän aiheuttamat häiriöt.

Kielikurssin toimintalajeista kertoen Viola miettii leikkimisen vaikuttavan oppitunneilla todella myönteisesti sekä suomen oppimiseen sekä yleisesti oppijoiden mielialaan. Leikit ja epäformaali oppiminen luo Violan mielestä viihtyisän ilmapiirin, minkä ansiosta stressin kasautuminen vähenee.

(51) Kun ryhmässä me alettiin jotai kuvailla tai arvata. Kun kuvailee esineitä, ja ihmisen täytyy arvata, mikä se on. Eli kun itse joutuu muistamaan sanoja sekä ymmärtämään, mitä muut puhuu. Tää on tosi kiinnostava työmuoto, leikkitoiminta. Tällaisessa iässä täytyy leikkiä enemmän. Niin kuin lapset päiväkodissa. Viola

(Когда в группе мы начинаем что-то вот описывать и отгадываешь. Когда описание даешь предмета, и человек должен догадаться, что это такое. То есть надо и самому вспомнить слова и понять, что тебе говорят. Вот это интересная форма работы. Это игровые виды деятельности. Вот для такого возраста, тут надо больше играть. Как детям в детском саду. Виола)

Olga, joka viittasi esimerkeissä 35, 36 kärsineensä stressistä ryhmänsä heterogeenisyydestä (alaluku 5.2.3), myös nosti esille leikkimisen rentouduttavan roolin oppitunneilla. Olgan sanojen mukaan leikit ja pelit olivat ainoita toimintamuotoja, jolloin hän tunsi olevansa rauhassa kurssilla. Olga huomaa, ettei leikkimisen aikana keskity kieliopin vaikeuksiin eikä muihin opetukseen liittyviin hankaluuksiin.

(52) Jos vain kun leikittiin, oli niin hauskaa, etten muistanut silloin enää noista epäselvistä säännöistä. Olga

(Вот только когда в игры играли, было так весело тогда и забывала про правила эти непонятные. Ольга)

Tällöin Violan ja Olgan mielestä leikkiminen auttaa jättämään raskaita kokemuksia oppimisesta pois mieltä kuormittamasta.

Lapsen kehitykselle leikki on ensiarvoisen tärkeää, mutta leikki kuuluu myös aikuiselle.

(Leikkipäivä-projektin nettisivu.) On tärkeää, että aikuiset ovat myös itse leikkijöinä. Leikissä kaikki on mahdollista, leikkimistä ei voi tehdä väärin. Silloin oppimista ei ole syytä ottaa liian vakavasti, vaan nauttia leikkimisestä. Haastattelussamme Viola korosti leikkimisen tärkeyttä juuri ikääntyneille oppijoille. Hän näkee yhteyden lasten ja iäkkäiden väliltä. Ikääntymiseen liittyen Herbert Spencerin puhui leikkimisestä seuraavaa: ”Emme lopeta leikkimistä sen johdosta, että vanhenemme – vanhenemme, koska lopetamme leikkimisen.” (Leikkipäivä-projektin nettisivu).

Muista tutkimukseni haastateltavista poiketen Aleksandr sanoi, ettei puolestaan ole saanut kielikurssilla oppimisesta paljon hyötyä. Hän viittasi keskustelun kuluessa kurssiopetuksen välttämättömyyteen kielen omaksumisen alkuvaiheessa, mutta varsinainen kehitys alkaa hänen mielestään vasta tosielämässä. Tämän haastateltavan suhtautuminen kurssilla käymiseen ei ole kuitenkaan negatiivinen, vaan pikemmin neutraali. Aleksandr ei kertaakaan sanonut olleensa tyytymätön opetukseensa tai opettajiinsa.

(53) No ylipäänsä meillä oli normaalit opettajat. Meille selitettiin – me kysyttiin. Mutta joka tapauksessa kun kotona ei puhu suomea, niin on vaikeaa. Kieli alkoi kehittyä, kun sain työpaikan. Mä kuulin sitä [työssä]: kaikki puhuivat suomea. Aleksandr

(Ну, в принципе, у нас были нормальные педагоги. Нам объясняли- мы задавали вопросы. Но просто когда дома не разговариваешь по-фински, тут тяжело. Язык пошел, когда я на работу пошел. Я его слышал: все разговаривали по-фински. Александр)

5.3.2 Oppiminen kieliympäristössä

Omista mieltymyksistään kielenoppimisessa kertoen Aleksandr ei muistanut yhtään tiettyä toimintamuotoa, josta hän olisi tykännyt kielikurssilla tai sen ulkopuolella. Tästä huolimatta, kun hän puhui esimerkiksi vuorovaikutuksistaan naapureittensa kanssa, hän viittasi sitä kautta muun muassa kielen oppimiseen. Aleksandrin sanoista huomaa, että varsinaisen kommunikaation lisäksi hän pitää keskusteluja naapureiden kanssa myös menetelmänä hyödyntää

ja kehittää suomea, mistä hän todennäköisesti pitää.

(54) No onhan mulla naapurit. Naapureiden kanssa me jutellaan suomeksi. Jatkuvasti vuorovaikutetaan, ei oo ongelmia. Jos me kutsutaan heidät kylään, nii he tulee. Tykkään jutella suomeksi heidän kanssaan. Ne on mukavia ihmisiä. Aleksandr

(Ну, у меня вот соседи. С соседями по-фински говорим. Постоянно общаемся, никаких проблем. Если в гости зовем, они идут. Приятные люди. Люблю с ними поговорить по-фински. Александр)

Kuten kävi ilmi alaluvussa 5.2.2, suomenkielisten ihmiskontaktien puute tosielämästä näyttäytyvät usein ikääntyneille kielenoppijoille vakavana esteenä. Tästä huolimatta muutamat tutkittavat kertoivat hyvin innostuneesti mahdollisuuksistaan käyttää oppivaansa kieltä jokapäiväisessä arkielämässä. Irina ja Aleksandr kertoivat suomenkielisestä kommunikaatiostaan ensinnäkin työ- ja harjoittelupaikkojensa kontekstissa. Aleksandr todella intohimoisesti puhui uusien sanojen oppimisesta työpaikalla, mikä miellyttää häntä paljon.

(55) No esimerkiksi, jos mä kysyn, mikä on mun ammattini nimi, nii he vastaa. Koska esimerkiksi ennen mä puhuin koko ajan ”**laittaa, laittaa**”, koska en osannut muita. Ja sitten sain tietää, että on olemassa myös ”**ripustaa**”, ”**kääntää**”. Näin pikkuhiljaa mulle opetettiin, että **laittaa**-verbin lisäksi on olemassa muitakin (*innoissaan*). Aleksandr

(Вот, например, если я прошу, как моя специальность называется, то они говорят. Потому что вот, например, говорил я все время **laittaa, laittaa**, других-то не знал. А они потом сказали, что есть еще и **ripustaa, кääntää**. То есть они мне так вот стал изучать, что не один глагол есть на все случаи **laittaa**, а еще много других же есть (*воодушевленно*). Александр)

Erittäin sosiaalisina ihmisinä Irina ja Aleksandr ovat juuri sitä aktiivista ihmisjoukkoa, joka saa mielihyvää arkielämän suomenkielisestä vuorovaikutuksesta. Tämänytyypisistä kommunikaatioista he kertoivat viitaten kielenoppimisen positiivisiin puoliin. Irina osoitti aktiivisen kielenkäytön auttavan poistamaan stressit sekä psykologiset muurit.

(56) Mulla on semmonen positiivinen suhtautuminen kaikkeen. Mä kommunikoin aina mielelläni kaikkien suomalaisten kanssa, mikä vaikuttaa positiivisesti oppimiseen, niin. Totta kai, joo! Eli näin lopettaa stressaamisen eikä pelkää enää. Kaupassa [harjoittelupaikalla] mä itse kysyin monesti asiakkailta: ”Miten tämän voi sanoa? Miten tämän?” Asiakkailta kysyin! He auttoivat joka kerta! Mutta vaikeudet... vaikeuksia on aina riittävästi.” Irina

(У меня такое позитивное отношение ко всему. Я всегда с радостью общаюсь со всеми финнами. Что положительно влияет и на обучение, да. Конечно, конечно, да! То есть ты перестаешь стрессовать, бояться. В магазине я часто сама спрашивала у самих покупателей «Как это сказать? Как это?» У самих покупателей. Они всегда помогали! А сложности, сложностей всегда и везде хватает. Ирина)

Olga myös korosti kieliympäristössä oleskelun merkitystä oppimisen tehokkuuden näkökulmasta. Hän pitää erittäin merkittävänä mahdollisuutta kohdata opittavaa kieltä arkielämässä. Vastauksessaan Olga analysoi, mitä olisi ollut odotettavissa, jos hän olisi oppinut suomea samassa iässä ulkomailla. Hänen mielestään juuri kieliympäristössä oppiminen on vaikuttanut kielen tehokkaampaan omaksumiseen:

(57) No totta kai asuen täällä opiskella suomea ja asuen Venäjällä on aivan erilaista! Täällähän kuulee sitä [kieltä]! Ja tämä vaikka vähän, mut aloittaa joskus kielenkäytön, koska elämä pakottaa sut. Se on mahdollista eri iässä. Tärkeää on haluta paljon sekä viitsiä. Muuten sä oleskelet samassa maassa, jonka kieltä opiskelet. Tää on paljon helpompaa, kuin jos mä vaikka ryhtyisin oppimaan englantia! Eli nyt mun on helpompaa opiskella suomea, koska mä kuulen koko ajan sitä ympäristössäni. Olga

(Жить здесь, конечно, учить финский язык, в России и учить финский язык здесь это огромная разница! Здесь вот всё время её слышишь, его услышишь! Это хоть мало-мальски плохо ты говоришь или хорошо говоришь, ты будешь говорить, потому что тебя жизнь вынуждает. Возможно в любом возрасте. Главное иметь большое желание, и главное иметь, как сказать не лениться. Тем более, когда ты находишься в той стране, в которой ты учишь язык. Это как бы гораздо проще, нежели ты просто вот, допустим, я бы взяла это и начала сейчас учить английский язык! То есть мне проще

сейчас учить финский, потому что в окружении я все время слышу финский язык. Ольга)

Kuten Olgan sitaatista huomaa, kielen oppiminen kielenympäristössä on muun muassa minimoinut tämän oppijan mielestä ikääntymisen aiheuttamat negatiiviset vaikutteet.

5.3.3 Monipuolinen itsenäinen opiskelu omalla ajalla ja omassa tempossa

Tutkimukseni haastateltavista kukaan ei ole opiskellut kieltä pelkästään kurssilla. Kaikki haastateltavat nostivat esille kielen oppimisen merkityksellisyyden kurssin ulkopuolella. Kuten käsiteltiin aiemmin alaluvussa 5.2.3, ikääntyneiden kielenopetuksesta löytyy melkoisesti prosessia vaikeuttavia faktoreita, siksi itsenäinen oppiminen kurssin ulkopuolella tarkoittaa paljon uuden omaksumisen kannalta. Monet haastateltavat kertoivat harvoista mahdollisuuksista hyödyntää suomea epäformaalissa elämässä, minkä takia on syytä opiskella lisää itsenäisesti vapaa-ajalla. Tällaisesta omatyylisestä oppimisesta kielenoppijat puhuivat erittäin intohimoisesti. Kurssiopetuksesta poiketen opiskellessaan itsenäisesti oppija saa valittua itselleen sellaiset oppimismuodot, jotka sopisivat juuri hänelle ja joiden avulla kieltä omaksuu ollessaan hyvällä päällä. Jokaisella tämän tutkimuksen haastateltavalla on omia oppimismenetelmiä, joiden välityksellä pääsee pitemmälle suomen kielessä omalla tavalla ja tempolla.

Alaluvun 5.2.3 esimerkeistä 35, 36 huomaa, että Olga kärsii kurssiopetuksessa ensinnäkin ryhmänsä heterogeenisuudesta. Tästä syystä hänen mielestään on erittäin merkittävää harjoitella lisää tekemällä kielioppitehtäviä ja oppia uusia sanoja internetissä. Oppija viittasi lisää oppimisen olevan hänelle rauhallinen ja stressitön prosessi, jolloin ei tarvitse seurata ryhmänsä tempoja, vaan kerrata aiemmin opiskeltua omalla rytmillä. Olga on varma, että ilman lisäopetusta on todella vaikeaa pysyä ryhmänsä opetusohjelman tasalla.

(58) Vaikka mä yritän tehdä parhaani [oppimista varten], koska avaan nettiä ja kertaan sieltä. Ja kun on mahdollista ja viitsin, niin harjoittelen lisäksi itsenäisesti. Ja sitten vielä jotakin tehtäviä tuosta [kieliopista] teen. Mulla on siellä

semmonen nettisivu. Ja sillä nettisivulla mä teen. Siellä on kaikkia [erilaisia] oppitunteja. Ja mä kuuntelen niitä tunteja. Sieltä opin sanoja ja muuta. Olga (Хотя стараюсь, просто стараюсь, потому что открываю интернет и там штудирую. И как будут, если возможность такая, если не лень, то есть дополнительно ещё самостоятельно. Да еще какие-то задания на эти, проделываются задания. Я там как бы, у меня есть это сайт такой. Я на этом сайте вот. Там есть уроки все. Да я как бы вот слушаю эти уроки. Там слова запоминаю и всякое прочее. Ольга)

Monet haastateltavat korostivat suomenkielisten uutisten lukemisen ja kuuntelemisen roolia itsenäisessä kielenoppimisessa. Heidän mielestään tämä on miellyttävä menetelmä, sillä sen avulla varsinaisen oppimisen lisäksi pysyy ajan tasalla maan tapahtumista. Suurin osa haastateltavista (kaikki paitsi Aleksandr) katsoo selkouutisia, koska yleiskieliset lähetykset vaikuttavat melko haastavilta.

(59) No kato kun mä koko ajan katson uutisia suomeksi. Totta sanoen ne on **selkosuomeksi**, ei yleiskieleksi, vaan tämmösii. No mä saan välillä tietää monta uutta sanaa näin! Irina
(Ну, смотри, я смотрю. Все время новости на финском языке. Правда, это **selkosuomeksi** которые, не обычные новости, а вот эти. Ну слов много новых узнаю” Ирина)

Nadezhdan oppiminen suomenkielisten uutisten avulla vaikuttaa olevan monimutkaisempi verrattuna Irinaan. Ensin hän katsoo uutisia venäjäksi ja sittemmin nostaa panokset: seuraavaksi oppija testaa osaamisiaan selkouutisten välityksellä ja vasta seuraavaksi yrittää ymmärtää yleiskieliset uutiset.

(60) Ensin me katsotaan uutisia venäjäksi, sitten hitaalla suomella ja vasta sen jälkeen normaalit suomenkieliset. Tästä syystä ne [uutiset] jää joskus epäselväksi. Mies tulkaa mulle, muttei katsomisen aikana, vaan uutisten loputtua, että mä en keskeyttäisi häntä. Nadezhda
(Сначала мы так финские новости на русском, потом на медленном финском, но потом ещё новости, которые вот нормальные финские. Поэтому

где они, всё равно где-то что-то непонятно. Муж мне ещё переводит, но он не переводит во время новостей, уже когда всё закончилось только, чтобы я его не сбивала. Надежда)

Kuten aiemmin esimerkistä 11 kävi ilmi, Nadezhdan mies osaa suomea sujuvasti ja siksi aktiivisesti osallistuu vaimonsa opiskeluun auttaen häntä, mikä muun muassa lisää positiivisuutta oppimiseen.

(61) Nyt me miehensä kanssa alettiin katsoa suomalaisia leffoja. Mä sanon sille, että kerro mulle helpoin lausein jotain suomeksi [filmin sisällöstä]. Ensin en ymmärtänyt [häntä], ja nyt ymmärrän joskus. Hänen [miehen] perään toistan jotain, ymmärrän. Tai hän [mies] tulkkaa mulle heti. Tää on mulle helpompaa. Että vaikka kuunnella suomalaista puhetta, kun sitä kuunnellaan vähitellen, nii omaksun sitä vähän. Nadezhda

(Мы с мужем теперь стали вот смотреть финские фильмы. Я ему говорю, что давай ты мне самыми простыми предложениями что-то по-фински говори. Там сначала не пойму, я теперь уже иногда начинаю. Вот это за ним повторять что-то, понимать. Или он мне тут же переведет. Мне так легче. А что бы хоть финская речь, когда она идёт вот так потихоньку, она у меня немного да отложится. Надежда)

Aleksandr väitti osaavansa suomea melko korkealla tasolla katsoakseen selkouutisia. Tästä huolimatta hänenkin mielestään massmedia pystyy toimimaan tehokkaana menetelmänä kielen oppimisessa. Joka päivä Aleksandr lukee suomalaisia lehtiä sekä kuuntelee radiota, minkä avulla saa jatkuvasti tietää uusia sanoja.

(62) No mä luen ensisijaisesti netistä [uutisia], Helsingin Sanomia silmäilen iltaisin. Siitä saan tietää uusia sanoja vähitellen itse. Ja kun ajan töihin, nii mulla on radio Nostalg auki. Siellä on suomalaisia uutisia. Aleksandr

(Ну я читаю в основном в интернете, вот Helsingin Sanomat просматриваю вечерами. Так новые слова немного набираю сам. Ну и еду на работу, у меня радио включено Nostalg. Там финские новости. Александр)

Nadezhda myös kuuntelee suomalaista radiota tunnistaakseen ja kerrataakseen kurssilla opittuja sanoja. Tämä oppija kertoi innokkaasti haastattelussa, että joka kerta automatkoillaan hän avaa radion ja hankkii radiokuuluttajan sanoista tuttuja, minkä jälkeen muistelee, mitä sana voisi tarkoittaa ja milloin sitä kohdattiin kurssilla. Tällainen hauska uusien sanojen oppimiskeino viihdyttää Nadezhdaa eikä sitten uuden oppiminen vaikuta enää niin tylsältä.

(63) Mä joskus ajomatalla autossa [kuuntelen suomea], kun uutisia kerrotaan tai lauletaan. Mä toistan itsekseni sanat, jotka olen kuullut. Mä toistan ne. Sitten muistelen, milloin opittiin niitä [kurssilla]. Joo! Sitten muistelen, miten niitä voi käyttää! Onpas hauskaa (*nauraa*)! Nadezhda

(Я иногда даже в машине едем, новости говорят или песни поют. Я про себя повторяю те слова, которые я уже слышала. Я их повторяю. Потом вспоминаю, где учили это. Да! Потом, как использовать! Весело же (*смеется*)! Надежда)

Irina ja Viola kertoivat, että vapaa-ajalla he lukevat mielellään kaunokirjallisuutta suomeksi. Irinan kielitaso antaa mahdollisuuden perehtyä melko vaikeisiin teoksiin, kun taas Viola valitsee luettavakseen lasten kirjoja. Lukemisen kautta nämä oppijat saavat tietää uusia sanoja sekä harjoittelevat suomen ääntämistä.

(64) No en tiedä, mä tykkään lukea kirjoja suomeksi, lukea tekstiä ääneen. Näin mä harjoittelen oikopuhumista. Viola

(Не знаю, я люблю читать по-фински, произносить текст. Так я тренируюсь говорить правильно. Виола)

(65) Luen kirjallisuutta suomeksi. Mä tykkään dekkareista, ja luen niitä. No asia riippuu kirjailijasta ja sisällöstä. No totta kai sanakirjan parissa [luen], mutta luen, joo. Irina

(Читаю литературу на финском языке. Я люблю детективы, и их читаю. Ну зависит же от автора и содержания. Ну я, конечно, со словарем, но читаю, да. Ирина)

Näin ollen haastattelemanani pitävät itsenäistä kielenopetusta erittäin tärkeänä sekä oppimisen tehokkuuden että mielihyvän saamisen kannalta. Melko usein haastavalta vaikuttava kurssiopetus tarvitsee useimmiten lisäharjoittelua ja on merkittävää, että lisäopetuksesta tulisi mukava ja miellyttävä prosessi.

Kuten tämä alaluku on osoittanut, lukuisista vaikeuksista huolimatta tutkimukseni ikääntyneiden oppimisesta löytyy monenlaisia toimintalajeja, jotka hauskuttavat heitä opetuksen aikana sekä auttavat heitä luomaan mukavan ilmapiirin. Edellä mainittuja toimintalajeja on syytä ottaa huomioon ikääntyneiden opetusta järjestäessä, sillä stressitön oppiminen johtaa oppijoiden parempiin tuloksiin.

5.4 Suomen kielen käyttö eri elämänalueilla

Haastattelemanani ikääntyneet maahanmuuttajat opiskelevat kieltä monipuolisesti. Kursien lisäksi he kaikki kertoivat, että heidän täytyy harjoitella suomen kieltä myös oppituntien ulkopuolella. Tässä alaluvussa käsittelen sitä, missä olosuhteissa tutkielmani haastateltavat hyödyntävät saamiaan kielen osaamisia elämässään, sillä oppiminen kurssin ulkopuolella ja reaalinen kielenkäyttö vuorovaikutuksessa ovat eri asioita. Vertaan haastatteluissa esiin tulleita oppimistavoitteita oppijoiden tavoitteita ja niiden toteutumista.

5.4.1 Arkisten asioiden hoitaminen

Sarvimäki (2008: 90) on osoittanut, että kielitaidottomuuden seurauksena monet ikääntyneet voivat jäädä jopa vaille viranomaisilta tarvitsemaansa apua ja palveluita. Jos kielen hyödyntäminen onnistuu sen oppijalta menestyksekkäästi vaikka arkipäivän tilanteissa, sopeutuminen uuteen kotimaahan etenee suhteellisen tasaisesti ja leppoisasti. Aleksandr sanoi tästä tilanteesta seuraavasti:

(66) No jos haluaa asua [Suomessa], niin täytyy olla vuorovaikutuksessa

[ihmisten kanssa], eikö oo totta? Minne tahansa menee: kauppaan, virastoon, tai töihin. Aleksandr

(Ну и, если хочешь жить, надо же общаться, да? Куда ни пойдешь, в магазин какой или городскую контору, или на работе. Александр)

Kukaan haastateltavistani ei kärsi sanojensa mukaan vaikeuksista käyttäessään kieltä arkipäivän toimissa. Jokainen heistä kommunikoi suomen kielellä säännöllisesti kaupassa, apteekissa, lääkärillä tai varanomaisilla käydessään. Monet haastateltavat ovat varmoja, että suhteellisen lyhyet yksinkertaiset dialogit onnistuvat heiltä hyvin.

Tämän tutkielman alaluvussa 5.2.2 esimerkissä 28 Viola viittasi olevansa melko ujo ja epävarma ihmistyyppi, minkä takia vuorovaikutus kantaväestön kanssa tuntuu hänelle usein olevan erittäin haastavaa. Tästä huolimatta viralliset vuorovaikutustilanteet onnistuvat häneltäkin melko hyvin. Viola kiinnitti huomiota siihen, että ennen viranomaisille menoa hän valmistautuu huolellisesti odottavaansa tilanteeseen, tarkistaa sanakirjasta tarvittavat suomenkieliset termit sekä rakentaa etukäteen tulevat fraasit. Näin arkielämänsä kommunikaation kautta Viola ei ainoastaan hyödynnä hankkimaansa osaamisit, vaan myös oppii uusia sanoja.

(67) No kun käyn jossakin virastossa, nii sitte puhun [suomea] (*ylpeänä*). Viola
(Но когда я в какую-то организацию прихожу, тоже я говорю (*с гордостью*)” Виола)

Violan keskeisimpiä arkipäivän asioita on myös kirkossa käyminen. Heti muutettuaan Suomeen hänen oli melko vaikeaa ymmärtää papin saarnoja jumalanpalveluksessa. Nykyään Viola pärjää tässä tehtävässä erittäin hyvin. Vaikka itse hän ei rohkene puhua suomea paljon, ymmärtämisen kannalta ei ole enää ongelmia, mistä Viola on todella iloinen.

(68) No kun mä käyn kirkossa, kuuntelen siellä papin puheita, niin ymmärrän, mitä hän puhuu (*iloisena*). Viola
(Ну если я пойду в церковь, послушаю, что священник говорит, то я понимаю (*весело*). Виола)

Alaluvussa 5.1.1 esimerkissä 10 Olga kertoi kärsivänsä puhelinkeskusteluista suomalais-ten viranomaisten kanssa. Kasvokkaiset vuorovaikutustilanteet onnistuvat kuitenkin häneltä melko hyvin. Aiemmin Olga korosti monesti katsekontaktin merkitsevän hänelle todella paljon, siksi keskustelut puhelimessa aiheuttavat tälle haastateltavalle enemmän ymmärtämisiongelmiä, kun taas asian ratkaiseminen paikan päällä sujuu tavallisesti ilman ongelmia. Käydes- sään henkilökohtaisesti erilaisissa virastoissa Olga pärjää suomen kielellä menestyksekkäästi omin voimin, mistä hän puhui erittäin tyytyväisenä.

(69) Tämmösissä yksinkertaisissa tilanteissa kun pyydän, mitä mä tarvin, ei oo mitään ongelmia yleensä (*tyytyväisenä*). Olga

(В таких вот простых ситуациях, естественно, спрашиваешь, что тебе надо-то. Здесь сложностей, в общем-то, нет (*довольная*). Ольга)

Kuten mainittiin alaluvun 5.1.1 esimerkissä 7, sopeutuminen suomalaiseen arkielämään on Nadezhdalle erittäin merkittävä asia. Tästä huolimatta vakavissa kommunikaatiotilanteissa, kuten esimerkiksi terveyteen liittyvät kysymykset, hän säännöllisesti pyytää sujuvasti suomea osaavan miehensä mukaan avukseen. Kuten Pekkalakin (2011) mainitsee, suurin osa ikäänty-neistä kielenoppijoista pystyy ymmärtämään kieltä huonommin kuin tuottamaan puhetta. (Pek- kala 2011: 35–40.) Nadezhda kertoi olevansa nimenomaan tämäntyyppinen kielenoppija. Koska tämä kielenoppija on usein epävarma (esimerkki 29) ymmärtämiskyvystään, hän hyö- dyntää suomea itsenäisesti ainoastaan sellaisissa elämäntilanteissa, jolloin väärinymmärrys ei pysty vaikuttamaan negatiivisesti todella merkittävien asioiden tulokseen.

(70) Jos käytetään [lyhyitä fraaseja], nii sitten mä [pystyn ymmärtämään], joo! Mutta jos mulle puhutaan monta sanaa vastaan, niin (*nauraen*) mun mies seisoo lähellä nauraen. Mä käyn terveysasemalla ainoastaan hänen kanssaan, lääkärillä siis käyn ainoastaan hänen kanssaan. Nadezhda

(Это как-то я ещё да, но когда мне говорят много слов в ответ, (*смеясь*) муж

стоит рядом и смеется. В поликлинику я только с ним хожу, как бы к врачу только с ним. Надежда)

5.4.2 Epäformaali vuorovaikutus

Monien ikääntyneiden maahanmuuttajien on todella vaikeaa saada kavereita kantaväestön keskuudesta. Kuten luvussa 5.2. käsiteltiin, siihen on olemassa lukuisia syitä. Vuorovaikutus muiden ulkomaalaisten kanssa saattaa kuitenkin onnistua haastateltavilta helpommin, sillä jos puhuttava kieli ei ole kenenkään vuorovaikutukseen osallistujan ensikieli, niin keskustelu vaikuttaa tasavertaisemmelta. Tällaisesta vaikutelmasta puhui haastattelussamme Olga.

(71) Kielitaso ei ole semmonen [riittävä], että vuorovaikuttaisin [suomalaisten kanssa] kiinteästi. Meillä oli yks vietnamilainen [naapurissa]. Meistä tuli kaverit, koska asuttiin aiemmin samalla kadulla naapuritaloissa. Niin. Mutta koska hänellä on myös huono kielitaso, niin me [juteltiin] yksinkertaisin fraasein kuten ”Mitä kuuluu?”. Semmonen [keskustelu]. Mutta niin kuin varsinaista keskustelua ei kuitenkaan ollut (*suruisena*). Ja ensinnäkin kun me opiskeltiin kursilla, mä silloin en vielä asunut [Suomessa] pitkään. Mut se oli helpompaa kuin suomalaisten kanssa. Olga

(Уровень не такой, чтобы контактировать так уж и тесно. У нас вот была вьетнамка. Мы как-то с ней сдружились, потому что мы на одной улице, в принципе, в соседних домах жили. Вот. Но так как у неё уровень плохой, и мы так однозначно «Как дела там?» Ну вот такой вот. А чтобы побеседовать - такого не было (*с грустью*). Особенно, когда на курсах тогда я ещё в принципе немного жила. Но легче, чем с финнами. Ольга)

Kontaktit kantaväestöön tuntuvat tutkimukseni muillekin haastateltaville todennäköisesti hankalammilta verrattuna vuorovaikutukseen muiden ulkomaalaisten kanssa. Irina sanoi myös, että keskustella kurssiryhmäkavereiden kanssa oli paljon mukavampaa kuin suomalaisten. Tästä huolimatta sopeutuminen suomalaiseen arkielämään aina edellyttää jonkin verran kommunikointia kantaväestön kanssa. Kuten tämä tutkimus on näyttänyt, halu selvittää arkipäivän kontakteissa suomalaisten kanssa on haastateltavien mielestä merkittävimpiä syitä kielen oppimiseen. Tämän takia kaikki haastateltavat pyrkivät hyödyntämään kielitaitoaan

jokapäiväisissä vuorovaikutustilanteissa mahdollisimman tehokkaasti. Jokainen tutkimukseeni osallistunut pitää erittäin tärkeänä mahdollisuutta keskustella suomenkielisten naapureidensa kanssa. Näin esimerkiksi Nadezhda kertoi käyvänsä saunassa suomalaisen naapurinsa kanssa:

(72) Me käydään erään venäläisen kanssa yhdessä meidän talon saunassa. Ja sittemmin tulee mukaan yks suomalainen ja pyrkii puhumaan meille jotain. Hän [suomalainen nainen] tajuu, et mä puhun väärin, mutta joka tapauksessa hän jatkaa keskustelua. Näin kun me istutaan saunassa, hän kertoo mulle jotain koko ajan. Mä opin välillä uuden sanan ja ymmärrän, mistä hän puhuu: koirista, kalastuksesta, metsästä. Vaikka mä en ymmärrä kaikkea, mä vähitellen arvaan, mistä hän kertoo (*tyytyväisenä*). Nadezhda

(У нас здесь в доме в сауну мы с русской нашей ходим. И приходит финка. И она с нами пытается говорить. Там она понимает, что я неправильно говорю, но она всё равно она со мной разговаривает. Вот мы сидим пока в парилке, она мне что-то рассказывает. Я запомню ещё одно слово и понимаю, о чём она говорит: там про собак, вообще-то про рыбалку, про лес. Я уже потихоньку, хотя я много чего не понимаю, но я за счёт того, что какие-то слова не знаю, я догадываюсь, о чём она говорит (*довольная*). Надежда)

Suomenkielinen vuorovaikutus ei tunnu Nadezhdalle helpolta, mutta hän kertoi kokemuksestaan todella intohimoisesti näyttäen oikein tyytyväiseltä.

Aiemmin luvun 5.3.2 esimerkissä 54 Aleksandr myös kertoi naapureidensa roolista muun muassa kielen oppimisen kannalta. Näin ollen kieliympäristössä oleskelu tarkoittaa tälle haastateltavalle erittäin paljon, sillä kontaktit kantaväestöön toimivat sekä metodina kielenoppimisessa että mahdollisuutena käyttää hankkimaansa osaamista tosielämässä.

Esimerkissä 16 sosiaalisesti aktiivinen Irina viittasi heikon kielitaidon rajoittavan hänen vuorovaikuttamisensa mahdollisuudet. Tämä haastateltava jatkaa aktiivisesti kielen opiskelua päästäkseen vuorovaikutusosaamisessaan pitemmälle, mutta nykyäänkin hän kommunikoi melko paljon naapureidensa kanssa. Keskustelumme aikana Irina korosti muun muassa sitä, että koiraihmisillä on aina ollut enemmän mahdollisuuksia löytää uusia ihmiskontakteja

verrattuna muihin maahanmuuttajiin!

(73) No me keskustellaan naapureiden kanssa pihalla. Meillä on koira, naapureilla on myös koira, ja me usein jutellaan tästä aiheesta. No kun yleensä kävelee koiran kanssa, ihmiset usein pysähtyy keskustellakseen koirista tai jostai muusta. Vaikka mistä vähän [voi jutella]. Irina

(Ну вот с соседями мы во дворе-то разговариваем. Вот у нас собачка, у соседей тоже собачка, и мы часто перекинемся, поговорим об этом. Ну, когда вообще гуляешь с собакой. Люди остановятся, поговоришь о собаках, о чем-то. Хоть о чем понемножку. Ирина)

Vaikka kaikki tutkimukseeni osallistuneet ikääntyneet kommunikoivat naapureidensa kanssa, vuorovaikutuksen määrä vaihtelee riippuen haastateltavien kielitaidosta sekä luonteen ominaisuuksista. Esimerkiksi Olga korosti monesti, että kontaktit kantaväestöön ovat hänelle erittäin stressaavia vuorovaikutustilanteita, sillä hän yleisesti yrittää ehkäistä ne, ellei ole välttämätöntä pakollisuutta keskustella. Tästä huolimatta Olga kertoi keskustelewansa joskus naapureidensa kanssa hississä tai pihalla. Kuten Nadezhdakin puhui esimerkissä 72, Olga myös saa kielen oppimisen kannalta hyötyä tällaisista pienistä dialogeista.

(74) Ja tästä syystä me ollaan vuorovaikutuksessa ensinnäkin venäläisten naapureiden kanssa, meillä on täällä kaksi sellaista [venäläistä]. Suomalaisia vain tervehditään sekä hymyillään heille. No ylipäättään näin on. Tässä vaiheessa me ollaan [suomen kielessä]. He [suomalaiset] tavallisesti käyttävät puhekieltä. Mä nyt jo alan vähitellen ymmärtää. Kun me oltiin kerran hississä, mun suomalaisen naapuri sanoi: ”Voi ku likainen hissi on!” Ja site mä vastasin: ”Nii, se on likainen ja vanha.” Siis näin. Ja joskus mä en ymmärrä yhtään mitään, mitä mulle puhutaan. Eli onhan joskus vaikeaa keskustella. Olga

(И поэтому тут у нас соседи двое, которые русские, вот мы тут понятно как-то объединяемся и общаемся с ними. С финнами просто здороваемся, улыбаемся. И, принципе, так вот. На этом этапе. Они в основном, это, используется разговорный финский. Немного вот тут сейчас я вот, как бы, потихонечку понимаю. Едем в лифте. То мне соседка говорит, что «Ой, какой лифт грязный!» Я и отвечаю: «Да грязный и старый». Ну, как бы, что-

то. А что-то я вообще не понимаю, что они говорят. Поэтому вот как тут общаться? Ольга)

Lukuisista hankaluuksista huolimatta kukaan tutkimukseni haastateltavista ei välttä ihmiskontakteja suomenkielisten kanssa, vaan päinvastoin kaikki yrittävät hakea uusia mahdollisuuksia niitä varten. Viola mainitsi kärsivänsä puutteellisesta vuorovaikutuksesta suomalais-ten kanssa ja kertoi siitä seuraavasti:

(75) No juttu on nyt semmone, ettei [vuorovaikutus] onnistu. Me ollaan vasta muutettu uuteen asuntoon, ja täällä on naapuri. Hänen nimi on Inkeri. Hän on aika iäkäs nainen, täytyy tutustua häneen. Ehkä hän tulee juttelemaan mun kanssa (*toivoen*)! Viola

(Не, в том и дело, что никак не получается. Вот сейчас переехали на другую квартиру, и тут соседка. Ее имя Инкери. Ну вот думаю, пожилая женщина, мне надо с ней познакомиться. Может быть, она будет со мной разговаривать (*с надеждой*)! Виола)

Vaikka haastattelumme hetkellä Viola ei ollut vielä tuntenut uutta naapuriaan, myöhemmin hän kuitenkin tutustui Inkeriin. Kahden viikon päästä haastattelumme jälkeen otin yhteyttä Violaan taas ja sain tietää, että uuteen naapuriin tutustuminen oli osoittautunut erittäin hyväksi ideaksi sekä kielen hyödyntämisen että ylipäänsä uuden ihmiskontaktin solmimisen kannalta.

Keskustellessamme vuorovaikutustilanteista kantaväestön kanssa monet tutkimukseeni osallistuneet muistelivat muun muassa erilaisia lyhytaikaisia kontakteja suomalaisiin julkisilla paikoilla, kuten esimerkiksi puistoissa, busseissa, kaupoissa, ym., jolloin he voivat keskustella *small talk*- tyylillä suomalaisten ja muiden suomenkielisten kanssa.

(76) No esimerkiksi kun olen bussissa, nii monet suomalaiset naiset aika usein aloittaa keskustelun mun kanssa. No enhän sanoisi, että he ovat tosi sosiaalisia, mut kuitenkin... kun istuu bussissa, niin he hymyilee! Joskus he sanoo jotai myös. Ja sit mä vastaan heille. Tämähän on myös vuorovaikutusta! Olga

(В автобусах почему-то вот не знаю ко мне очень часто финские женщины

там обращаются. Ну они же, не скажешь, что они общительные. И в то же время они вот просто так вот сидишь в автобусе - они улыбаются! Там могут что-то сказать. И вот я как бы в таких случаях тоже отвечаю. Это же общаюсь! Ольга)

On tapana luulla, että *small talk*- tyyppiset pienkeskustelut eivät ole tyypillisiä suomalaisessa yhteiskunnassa. Nykyään kuitenkin yhä suurempi osa Suomen asukkaita suosii tämän tyyppistä vuorovaikutusmuotoa. (Kotimaisten kielten keskuksen nettisivu.) Yli 20 vuotta sitten Suomeen muuttanut Aleksandr muisteli, että ajan kuluessa suomalaiset ovat tulleet avomielisemmiksi, siksi lyhyet dialogit tuntemattomien kanssa ovat yleistyneet.

(77) Vaikka 20 vuotta sitten oli tosi paljon suomalaisia, jotka ei viitsineet keskustella [muiden ihmisten kanssa] niin paljon kuin nyt. He oli paljon umpimielisempiä. Nyt he tulee vähitellen sosiaalisemmiksi. Nykyään kaikki olla vuorovaikutuksessa keskenään, mun muassa mun ikäiset. Aleksandr
(Хотя 20 лет назад очень много было финнов, которые очень, ну не так вот общались. Они замкнутые были. Они коммуникабельными становятся. Сейчас уже все общаются, и моего возраста вот даже. Александр)

Kantaväestön avoimuus ja ystävällisyys merkitsee epäilemättä erittäin paljon maahanmuuttajien sopeutumiselle ensinnäkin silloin, kun kyseessä on ikääntyneiden maahanmuuttajien integraatio uuteen yhteiskuntaan. Kuten totesin aiemmin alaluvussa 3.3, ikääntyneet maahanmuuttajat kohtaavat paljon enemmän erilaisia ongelmia integraatiossa verrattuna nuoriin, sillä uuteen kotimaahan sopeutumiseen liittyvät vaikeudet vaikuttavat iäkkäille tavallisesti haasteellisemmilta, kuin samassa tilanteessa oleville nuorille. Tästä syystä ikääntyneenä Suomeen tulleella maahanmuuttajalla on nuorempia suurempi syrjäytymisen riski. (Sarvimäki 2008: 91.) Tämä tarkoittaa ensinnäkin sitä, että Suomen yhteiskunnan ystävällinen ja myönteinen suhtautuminen ikääntyneisiin maahanmuuttajiin sekä vuorovaikutus heidän kanssaan saattaa johtaa todella tehokkaisiin tuloksiin sekä kielen hyödyntämisessä että ylipäänsä maahanmuuttajien kotoutumisessa. Tästä asiasta Irina myös otti kantaa:

(78) Mulla on aina ollut oppimisessa semmonen positiivinen suhtautuminen kaikkeen, koska en oo koskaan törmännyt mihinkään huonoon suomalaisten puolelta. Vaikka muilta maahanmuuttajilta kuulen välillä paljon negatiivisia palautteita. Joko elämä on sellainen tai mä itse oon toisenlainen ihminen, mut mä itse tosi positiivisesti suhtaudun kaikkiin suomalaisiin, varsinkin niihin, joita olen itse kohdannut. Irina

(У меня всегда вот был такой позитив в процессе, потому что я никогда не сталкивалась вот с каким-то плохим отношением к себе и своим близким со стороны финских товарищей. Хотя от других я иногда слышу много всякого негатива. Наверное, может, судьба миловала или я сама по себе другой человек. Но я очень положительно отношусь ко всем финнам, по крайней мере, с которыми свела судьба, с которыми я пересекалась и была знакома. Ирина)

Tämä luku on todistanut ensinnäkin sen, että monista haasteista huolimatta kaikki tutkimukseeni osallistuneet ikääntyneet maahanmuuttajat yrittävät tehdä parhaansa suomen kielen taitojensa hyödyntämisessä. Käsiteltyäni aineistosta esiin nousseita haastateltavien suomenkielisiä vuorovaikutustilanteita olen tullut päätökseen, että tosielämässä tapahtuva vuorovaikutus suurin piirtein vastaa luvussa 5.1 asetettuja tavoitteita. Jotkin päämääristä on saavutettu kokonaan, jotkin osittain ja jotkin pysyivät haastattelujen hetkellä suunnitelmina, sillä kielitaitotaso tuntui olevan edelleen riittämätön. Suunnitelmana pysyviin tavoitteisiin kuuluu esimerkiksi Olgan tahti harrastaa joogaa (esimerkki 14) suomenkielisessä ryhmässä, kun taas Aleksandrin tavoitteet ovat tämän haastateltavan mielestä täysin saavutettu. Aleksandrilta sanojensa mukaan onnistuu kaikenlaiset suomenkieliset vuorovaikutustilanteet.

(79) No mä tiedän, että on olemassa ihmisiä, jotka ovat asuneet Suomessa saman ajan kuin mä, mutta he eivät puhu suomea ollenkaan, ymmärrät sä? He eivät pysty vuorovaikuttamaan. Mä puolestani pystyn puhumaan mistä tahansa aiheesta. Aleksandr

(He, ну я знаю, что есть люди, которые прожили так же, как и я, столько же, но они не говорят вообще, понимаете? Они не могут общаться. Я,

например, разговариваю на любые темы. Александр)

Suurin osa tutkimukseni osallistuneiden suomen oppijoiden tavoitteista on saavutettu kuitenkin osittain. Kaikki haastateltavat osallistuvat jonkin verran suomalaisen yhteiskunnan elämään sekä pyrkivät laajentamaan vuorovaikutustaitojaan aktiivisempaa kielenkäyttöä varten. Haastatteluhetkellä sen yhteiskunnan elämään osallistumisen määrä on vielä toivottua paljon pienempi. Tavoitteiden toteuttaminen näyttää kuitenkin etenevän vähitellen, sillä haastateltavat jatkavat edelleenkin erimuotoista suomen kielen oppimista.

6 Pohdinta

Tutkimuksessani olen käsitellyn viiden venäläisen yli 60-vuotiaan s2-oppijan kokemuksia suomen kielen oppimisesta. Tutkimuksen tavoitteena oli yksilöllisten haastattelujen välityksellä selvittää haastateltavien syyt kielen oppimiseen, saada tietää siihen vaikuttavista positiivisista ja negatiivisista tekijöistä sekä selvittää, miten hyvin haastateltavilta onnistuu suomen hyödyntäminen tosielämässä.

Haastateltavien ikääntyneiden päämäärät suomen kielen oppimisessa ovat vaihtelevia, mutta niiden väliltä löytyy paljon yhtenäistä. Huomattavin syy kielen oppimiseen kaikkien haastattelemani näkökulmasta on sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Kaikki tutkimukseeni osallistuneet ikääntyneet ovat samaa mieltä kielen omaksumisen välttämättömyydestä sosiaalisten suhteiden luomisen kannalta. Yksityiskohdista riippuen sosiaalisuus voi esiintyä eri muodoissa, mm. työllistyminen, harrastukset, kurssilla käyminen, ym. Kuten tutkimukseni on näyttänyt, työllistymisen pakollisuus on nopeamman sosiaalisen kanssakäynnin saavuttamisen valtavia tekijöitä. Ne ikääntyneet, joiden oli pakko tehdä työtä Suomeen muutettua, pääsivät pitemmälle sekä suomen oppimisessa, että yleisesti integraatiossa suomalaiseen yhteiskuntaan. Kielen oppiminen työpaikan saamista varten on johtanut puolestaan kielitaitotason nousuun työpaikalla.

Haastattelemani ikääntyneet ovat sitä mieltä, että oppimisprosessiin vaikuttavista negatiivisista tekijöistä voimakkaimmat ovat iän aiheuttamat fysiologiset ongelmat, kuten muisti-, näkö- tai kuulohäiriöt. Suurin osa heistä todisti ikääntymisen merkitsevän erittäin paljon oppimisessa. Opetusta järjestäessä on kiinnitettävä huomiota myös haastateltavien keskuudessa ilmenevään epävarmuuteen, jota voi lisätä kielikursseille tyypillinen ryhmien heterogeenisuus tai muiden kielten puutteellinen taito.

Tutkimus on osoittanut monia toimintalajeja, jotka miellyttävät haastateltavia oppimisessaan. Niiden joukossa on muun muassa leikkiminen kielikurssin oppitunnilla. Monet

haastateltavat suhtautuvat tähän toimintaan erittäin positiivisesti ja samalla pitävät leikkimistä epätyypillisenä opetusmetodina, sillä neuvostoliittolaisessa yhteiskunnassa opiskellet haastateltavat eivät ole koskaan aiemmin kohdanneet opetusta hauskana aktiviteettina, vaan erittäin vakavana pakkotoimintana.

Tutkimuksen tulokset näyttävät, että kaikki haastattelemani ikääntyneet yrittävät hyödyntää suomen kieltä arki- ja huvielämässään mahdollisimman paljon. Kielenkäytön määrä kuitenkin vaihtelee riippuen haastateltavien kielitaitotasosta sekä itsevarmuudesta. Vaikka tosielämän suomenkielisten vuorovaikutustilanteiden määrä on paljon suppeampaa toivottua, suurin piirtein ne tilanteet vastaavat haastateltavien asettamia tavoitteita. Kuten haastateltavat ovat itsekin monesti korostaneet, vaikeuksista huolimatta kukaan heistä ei aio antaa perille. Sekä kielen oppimisessa että ylipäänsä sopeutumisessa uuteen kotimaahan erittäin merkittävänä edellytyksenä kaikki haastattelemani ikääntyneet maahanmuuttajat pitävät ensinnäkin kanta-väestön empaattista suhtautumista.

7 Lähteet

Eläketurvakeskuksen nettisivu. <https://www.tyoelake.fi/>. Käyty 12.4.2020.

GLOBALIS-tietokanta. <https://www.globalis.fi/>. Käyty 12.3.2020.

GRÖNBERG, TUULIKKI 2014: Maahanmuuttajavanhusten muistikuntoutus: etnografinen tutkimus ryhmätoiminnasta. Pro gradu- tutkielma, Tampereen yliopiston Terveystieteiden yksikkö, Tampere. Luettavissa

<https://docplayer.fi/2388041-Tampereen-yliopisto-terveystieteiden-yksikko-maahanmuuttajavanhusten-muistikuntoutus-etnografinen-tutkimus-ryhmatoiminnasta.html>

HARRI, MARI 2020: Ikääntyneiden suomen kielen oppijoiden ajatuksia kielenoppimisesta – opiskeluhalu, haasteet ja identiteetti kielenoppimiseen vaikuttavina tekijöinä. Pro gradu- tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten kielten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, Helsinki.

HEIKKINEN, SARI 2015: Arki uudessa kotimaassa. Entisestä Neuvostoliitosta Suomeen iäkkinä muuttaneiden arki, sosiaaliset suhteet ja kotoutuminen. Tampereen yliopiston terveystieteiden yksikön väitöskirja, Tampere. Luettavissa

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96619/978-951-44-9707-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

HELLSTEN, TANJA 2012: Ikääntyneiden kokemuksia oppimisesta. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitos, Jyväskylä.

HIRSJÄRVI, SIRKKA - HURME, HELENA 2000: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

HIRSJÄRVI, SIRKKA, REMES, PIRKKO & SAJAVAARA, PAULA 2009: Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

HÄNNINEN, HELENA 1991: Ikääntyvän oppiminen ja henkiset kyvyt. Työterveyslaitos, katsauksia 117. Helsinki: Työterveyslaitos.

JADE-toimintakeskuksen nettisivu. <http://jadetoimintakeskus.fi>. Käyty 1.3.2020.

KLEIN, WOLFGANG 1986: Second language acquisition. Cambridge: Cambridge University Press.

Kotimaisten kielten keskuksen nettisivu. https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/blogiarkisto/hanna_lappalainen/miten_sujuu_small_talk.5587.blog Käyty 22.04.2020.

KRASHEN LONG SCARCELLA 1982: Age, rate, and eventual attainment in second language acquisition. Newbury House: 175–201, New York.

KYLMÄ, JARI - VEHVILÄINEN-JULKUNEN, KATRI - LÄHDEVIRTA, JUHANI 2003: Laadullinen terveystutkimus – mitä, miten ja miksi? Duodecim (119). 609–615.

KÄRKKÄINEN, TANJA – KAARINA MONONEN 1999: Maahanmuuttajavanhukset ja suomen kieli: haastattelututkimus inkerinsuomalaisten, bosnialaisten ja vietnamilaisten vanhusten kielenoppimismotivaatiosta, sosiaalisista verkostoista ja etnolingvivistisestä identiteetistä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.

LAHN, L. C. 2001: Ikääntyvät oppijat oppivassa yhteiskunnassa. Teoksessa P. Sallila (toim.) *Oppiminen ja ikääntyminen*. Aikuiskasvatuksen 41. vuosikirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 41-72.

LEIKKIPÄIVÄ-projektin nettisivu. <https://leikkipaiva.fi/>. Käyty 14.04.2020.

LINDERBORG, HILKKA 2005: IkäMAMU. Ikääntyvät maahanmuuttajat -verkosto projektin (2003–2005) loppuraportti. *Vanhustyön keskusliiton raportti 2005*. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto. Luettavissa https://www.vahvike.fi/sites/default/files/dokumentit/IKAMAMU_loppuraportti.pdf.

LINDERBORG, HILKKA 2008: Ikääntyvät maahanmuuttajat Suomessa. Teoksessa Arja Nyland (toim.) *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* s. 25–26. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 69. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Luettavissa <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522160416.pdf>.

MANNINEN, JYRI 2001: Verkko aikuisen oppimisympäristönä. Teoksessa P. Sallila ja P. Kalli. (toim.) *Verkot ja teknologia aikuisopiskelun tukena*. Aikuiskasvatuksen 42. vuosikirja. Jyväskylä: Gummerus s. 53-73.

MONONEN, KAARINA 2016: Muisti ja kuulo osana sosiaalista toimintaa inkerinsuomalaisen vanhusten keskusteluissa. – *Virittäjä* 1/2016, 30–56. Luettavissa

<https://journal.fi/virittaja/article/view/48112/18473>

MONONEN, KAARINA – STRASZER, BOGLÁRKA 2017: Monikieliset ikääntyvät ihmiset ja monimuotoiset kielten repertuaarit. Teoksessa Sirkku Latomaa, Niina Lilja ja Emilia Luukka (toim.) *Kielitietoisuus eriarvoistuvassa yhteiskunnassa – Language awareness in an increasingly unequal society*. AFinLAn vuosikirja 2017. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja numero 75, s 133–160. Jyväskylä: Soveltavan kielitieteen yhdistys.

NORTON, BONNY 2000: *Identity and language learning. Gender, ethnicity and educational change*. Harlow: Longman.

ORTEGA, LOURDES 2009: Affect and other individual differences. Teoksessa Lourdes Ortega, *Understanding Second Language Acquisition* s. 193 – 214. Routledge, New York. Luettavissa

<https://mohammedaljohani.files.wordpress.com/2014/10/understanding-second-language-acquisition.pdf>

OSTWALD, S. K. - WILLIAMS H. Y. 1985: Optimizing Learning in the Elderly: A Model. LIFELONG LEARNING 9: s.10 – 13, 27.

PEKKALA, SEIJA 2010: Dementiaan liittyvät puheen, kielen ja kommunikaation muutokset. Teoksessa Pirjo Korpilahti, Olli Aaltonen ja Matti Laine (toim.) *Kieli ja aivot. Kommunikaation perusteet, häiriöt ja kuntoutus*. Turku: Turun yliopisto. Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus. 293 – 299.

Pääkaupunkiseudun kansalais- ja työväenopistojen verkkopalvelu kurssien hakuun ja ilmoittautumiseen. ilmonet.fi. Luettu 1.3.2020

SALOKANGAS, TUULA – TARJA TOSSAVAINEN 1999: Ikääntyvän maahanmuuttajan koutuminen. Vanhustyön keskusliiton raportti nro 2/1999. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.

SALONEN, INKA 2018: Kuvan ja tekstin vaikutus espanjan kielen sanojen oppimiseen ikääntyneillä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston lääketieteellinen tiedekunta, Helsinki

SARVIMÄKI, ANNELI 2008: Vanheneminen eri kulttuureissa ja etnisissä ryhmissä. Teoksessa Eino Heikkinen & Taina Rantanen (toim.) *Gerontologia*. Helsinki: Duodecim. 85 – 94.

Suomen tilastokeskuksen nettisivu. <https://www.stat.fi/>. Käyty 5.3.2020.

TALENTIA-lehti. <https://www.talentia-lehti.fi/ikaantyneiden-maahanmuuttajien-maara-nou-see-lahivuosina-nopeasti/>. Luettu 1.3.2020.

TAKALA, SARI – MERVI ROSSI 2004: Omassa kodissa – omilla mausteilla. Vanhustyön keskusliiton raportti nro 1/2004. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.

TSAIKA-klubin nettisivu. <https://www.tsaikka.info/suomi>. Käyty 2.3.2020

VAARA, RITVA 2000: Työstä luopuminen, ikääntymisen todellisuudet ja oppimisen uudet mahdollisuudet. Teoksessa P. Sallila (toim.) *Oppiminen ja ikääntyminen*. Aikuiskasvatuksen 41. vuosikirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 116-141.

VALTONE, KATHLEEN 1999: Pakolaisten integroituminen Suomeen 1990-luvulla. Työhallinnon julkaisu nro 228/1999. Helsinki: Työministeriö. Luettavissa <https://multikult.files.wordpress.com/2008/05/pakolaisten-kotoutuminen-suomeen-90-luvulla-tutkimus.pdf>

8 Liitteet

LIITE 1 Haastattelukysymykset

Taustatiedot:

- Nimi
- Ikä
- Sukupuoli
- Koulutus
- Suhde Suomen maahan ja kieleen
- Lähtömaa, maan alue
- Äidinkieli, muut kielet
- Kuinka pitkään olet asunut Suomessa?

Suuntaa antavat haastattelukysymykset:

- Muistatko, mikä oli ensimmäinen kokemuksesi ja ensivaikutelmasi suomen kielestä?
- Mitä mieltä olet oppitunneista? (kerro, esim., opettajasta, oppikirjoista, kotitehtävistä, kuuntelutehtävistä tai muusta)?
- Mitä sanoisit kurssikavereistasi?
- Miksi opiskelet suomea?
- Mistä tykkäät oppimisessa eniten?
- Mitä pidät haasteellisimpana?
- Oletko koskaan ollut täysin pettynyt opetukseen?
- Mistä saat motivaatiota opiskeluun? Mikä motivoi sinua eniten? Jokin suunniteltu tekeminen tai aktiviteetti?
- Kuinka usein ja missä käytät suomen kieltä?
- Mitä on sinulle oppiminen? Mistä tekemisistä saat enemmän hyötyä?
- Miten arvioit omaa oppimistasi?
- Onko mielestäsi merkitystä elämäkokemuksella oppimiselle?
- Onko merkitystä mielestäsi ikääntymisellä oppimiselle? Mitä?
- Mitä muuta haluaisit lisätä?

LIITE 2 Suostumuslomake

Suostumus tutkimusaineiston nauhoitukseen ja arkistointiin

Annan luvan siihen, että Yulia Veselovskaia nauhoittaa keskustelut, joihin osallistun tammi-kuussa 2020.

Suostumuksen ehdot:

Nauhoitusta käytetään aineistona Yulia Veselovskaian pro gradu –tutkielmassa *Suomi toisena kielenä ikääntyneenä: tuleeko iästä esti?* Julkisesti esitettävässä tutkimusmateriaalissa tutkittavien tietosuoja turvataan muuttamalla henkilöiden nimet ja muut tiedot, jotka mahdollistaisivat tutkittavien tunnistamisen, kuitenkin seuraavin poikkeuksin:

Katkelmia nauhoituksesta saa esittää

yliopiston opetuksessa	kyllä	ei	☐	☐
tutkimuksesta kertovissa suullisissa esitelmissä	kyllä	ei	☐	☐
tutkimuksesta kertovissa kirjallisissa julkaisuissa	kyllä	ei	☐	☐

Paikka ja aika

Allekirjoitus

Nimen selvennys

Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto.

PL 3, 00014 Helsingin yliopisto